

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Vězeňství v ČR v kontextu Evropských vězeňských pravidel

Vendula Kopecká

Bakalářská práce
2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vendula KOPECKÁ**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Vězeňství v ČR v kontextu Evropských vězeňských pravidel**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod do problematiky systému vězeňství 1.1 Historie trestního práva a vězeňství 1.2 Základní pojmy 1.3 Kriminalita a lidská práva 2. Vězeňství v ČR 2.1 Legislativa v evropském kontextu 2.2 Typy věznic v ČR 2.3 Život ve vězení 2.4 Personál Vězeňské služby 2.5 Penitenciární a postpenitenciární péče 3. Evropská vězeňská pravidla 3.1 Historie a poslání Rady Evropy 3.2 Hlavní témata Evropských vězeňských pravidel 4.3 Porovnání s vězeňstvím v ČR 4. Empirické šetření 5. Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, ISBN 978-80-7380-138-0 Evropská vězeňská pravidla, Praha : Vězeňská služba ČR, 2006, příloha časopisu České vězeňství č.1/2006, ISSN 1213-9297 FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách, Praha, Rybka, 1999, ISBN 80-86182-91-6 MALÁ, Drahomíra. Vězeňství po Česku, Tišnov, Sursum, 2003, ISBN 80-7323-062-3 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody - z.č. 169/1999 Sb. Zákon o Vězeňské službě a justiční strážci ČR - z.č. 555/1992 Sb.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

rof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Heřmanově Městci dne 15. 03. 2010

Kopecká Vendula

Poděkování:

Zde bych ráda poděkovala doc. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D., za odbornou pomoc a vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a připomínky, které mi v průběhu zpracování bakalářské práce poskytoval a za jeho ochotu, které se mi z jeho strany dostávalo.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a nejbližšímu okolí za pomoc a psychickou podporu, které mi pomáhají překonávat překážky nejen při studiu, ale také v běžném životě.

Shrnutí práce

Tato práce s názvem Vězeňství v ČR v kontextu Evropských vězeňských pravidel je zaměřena nejen na vězeňský systém v České republice, ale také na důležitou úlohu Rady Evropy v otázkách ochrany lidských práv a lidské důstojnosti. Mezi hlavní témata práce patří historie a hlavní složky vězeňského systému v České republice. Dále se práce věnuje Radě Evropy a Evropským vězeňským pravidlům.

Důležitou součástí práce je srovnání vězeňského systému ČR a Evropských vězeňských pravidel. Z tohoto srovnání pak vychází výsledky a návrhy ohledně další budoucnosti a vývoji našeho vězeňského systému.

Klíčová slova

historie vězeňství, lidská práva, výkon trestu odnětí svobody, vězeňský systém ČR, Rada Evropy, Evropská vězeňská pravidla

Obsah

Úvod.....	8
1. Úvod do problematiky systému vězeňství.....	9
1.1 Historie trestního práva a vězeňství.....	9
1.2 Základní pojmy	13
1.3 Kriminalita a lidská práva.....	15
2. Vězeňství v ČR.....	17
2.1 Legislativa v evropském kontextu.....	17
2.2 Typy věznic.....	18
2.3 Život ve vězení.....	23
2.4 Personál Vězeňské služby ČR.....	26
2.5 Penitenciární a postpenitenciární péče.....	29
3. Evropská vězeňská pravidla.....	33
3.1 Historie a poslání Rady Evropy.....	33
3.2 Hlavní témata Evropských vězeňských pravidel.....	36
3.3 Poslání Evropských vězeňských pravidel.....	38
3.4 Porovnání s vězeňstvím v ČR.....	40
4. Vlastní šetření.....	41
4.1 Výsledky vlastního šetření.....	41
4.2 Návrhy a opatření v dané oblasti	44
4.3 Závěrečné úvahy.....	45
Závěr.....	47
Literatura.....	48
Přílohy.....	50
- Organizační struktura Vězeňské služby ČR	
- MAPA ČR - vazební věznice, věznice a detenční ústavy	
- Členské státy Rady Evropy	

Úvod

V dnešní době by měla Česká republika řešit své záležitosti a problémy s ohledem na mezinárodní organizace a mezinárodní právo. Týká se to i problematiky vězeňského systému. Mezinárodní organizace se snaží ve všech oblastech světa prosadit dodržování lidských práv a svobod. Nárok na svá práva a lidskou důstojnost by měli mít i odsouzení ve vězeňských zařízeních. Ve věznicích může být prosazování lidských práv a svobod velkým problémem, protože trest odnětí svobody má v první řadě chránit společnost před nežádoucím jednáním pachatele. Pomoci při stanovení míry svobody a ochraně lidských práv mohou doporučení Rady Evropy.

Tato práce se věnuje nejen otázkám lidských práv a zachování důstojnosti ve věznicích. Pokud chceme posuzovat náš vězeňský systém, měli bychom se také seznámit s jeho minulostí a dosavadním vývojem. Pro pochopení systému vězeňství a trestního práva je důležité znát základní pojmy, které se těchto témat týkají. Dále jsem se zaměřila na seznámení s legislativou, která se týká vězeňství. Podrobněji jsem se zaměřila na typy vězeňských zařízení včetně zabezpečovací detence. V rámci pochopení způsobu života ve vězení jsem se soustředila na práva a povinnosti odsouzených a také personálu Vězeňské služby České republiky. Důležitá součást života ve vězení je program zacházení, který má pomoci odsouzenému napravit se, vrátit se po propuštění zpět do společnosti a vést řádný život. Propuštění z věznice může být velmi stresující životní situace, pokud se propuštěný vězeň nemá kam vrátit. Proto je velmi podstatná postpenitenciární péče, která má pomoci propuštěnému s novým začátkem života na svobodě.

V otázkách ochrany lidských práv je velmi důležitá Rada Evropy, která se angažuje v mnoha odvětvích a prosazuje dodržování lidských práv ve všech částech světa. Evropská vězeňská pravidla jsou doporučením Rady Evropy. Nejsou sice závazná, ale přesto by se jimi měly členské státy zabývat. Cílem této práce je mimo jiné seznámení s obsahem a posláním Evropských vězeňských pravidel.

V této práci se pokusím srovnat jednotlivé aspekty Evropských vězeňských pravidel s vězeňským systémem České republiky. Je důležité vědět na jaké úrovni stojí náš vězeňský systém s ohledem na lidská práva a zachování lidské důstojnosti ve výkonu trestu odnětí svobody.

1. Úvod do problematiky systému vězeňství

1.1 Historie trestního práva a vězeňství

Zločin a trest nás provázejí od počátku věků. Oba tyto pojmy vycházejí z trestního práva, které je základním kamenem vězeňství. Právo je soubor norem a předpisů, které upravují chování a vztahy mezi zúčastněnými stranami. Zločin je porušení těchto norem a předpisů, po kterém následuje přiměřený trest. V dnešní době je trest zákonem stanovený a státem vynutitelný následek spáchaného zločinu, který ukládají soudy v trestním řízení a který obsahuje negativní hodnocení činu, ale i člověka, který zločin spáchal. Trest není odplatou, jeho cílem je ochrana společnosti před zločiny a jejich pachateli.¹

Ve starověku stát začal stát uplatňovat svou trestně právní autoritu pozvolna. Organizování městských států omezilo používání krevní msty, která fungovala u rodových společností. Tehdy bylo běžné, že pachatel zločinu byl postižen stejným způsobem jako jeho oběť, tedy dle zásady „oko za oko, zub za zub“. Také se uplatňovala tzv. legální kompenzace, která oběti zaručovala náhradu za utrpěnou újmu ve formě majetku. Postupem času se začala starověká společnost orientovat při trestání zločinců k různým formám trestů. Jednalo se o trest smrti, tresty mrzačící, ale najdeme zde také tresty majetkové. „Realizace trestu smrti pramení ze stupně závažnosti spáchaného deliktu, vliv má i společenské postavení pachatele. Mrzačící tresty jsou postaveny na analogii se spáchaným činem.“² Vězení v té době mělo spíše funkci vazby.

Od počátků českého státu sloužilo právo k obraně jeho ideologických a ekonomických základů, jakož i privilegovaných vrstev společnosti. Soud tehdy řešil závažné problémy, které se projednávali pouze na panovníkově dvoře. Pro všechny obyvatele země byl zřízen dvorský soud. Soudnictví se postupem času vyvíjelo a rozšiřovalo, vedle dvorského soudu se ve 13. století zřídil zemský soud, dále pak místní soudy, vrchnostenské soudy a soudy krajských poprávců. V období stavovského státu se prohloubila síť soudních orgánů. Šlechtický zemský soud, kterému předsedal král či jeho zástupce, působil na území celého státu. Soud řešil majetkové spory i trestné činy. „Do roku 1627 byl první a poslední instancí, proti jeho rozhodnutí neexistovala možnost odvolání.“³ Na konci 15. století existovali dva soudy, jeden v Brně a druhý v Olomouci. V roce 1548 vznikl apelační soud, ke kterému měla směřovat

¹ FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách

² ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 29

³ FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách, str. 16

odvolání od všech soudů, ale tento úmysl se nepodařilo prosadit. Po bělohorské porážce nastoupil absolutismus a panovník měl opět zcela v rukou zákonodárnou moc. Nejvyšším soudním úřadem byla na našem území Česká dvorská kancelář, která byla od roku 1624 ve Vídni. Rozhodnutí tohoto soudního úřadu musel posvětit panovník. Působení České dvorské kanceláře skončilo v roce 1749, kdy český stát ztratil svou samostatnost a na její místo nastoupila Česko-rakouská dvorská kancelář. Změna následovala i u zemských soudů, které podléhaly panovníkovi, ústní jednání nahradilo písemné a soudy se musely řídit platnými normami psaného práva. V roce 1781 vznikla reforma, která umožnila vznik kriminálních soudů v krajských městech. Tyto soudy převzaly pravomoci zemským soudům. Dále byly zřízeny vrchní kriminální soudy, které fungovaly jako kontrolní orgán pro kriminální soudy. V polovině 19. století bylo na našem území celkem 28 kriminálních soudů.⁴

Podnět k soudnímu řízení zpočátku vždy směřoval od soukromé osoby a probíhal na základě obyčejového práva, které ovlivňovala soudní praxe. Právní obyčej byl hlavním pramenem práva až do 16. století. Předával se po generace ústní formou, děti se ho učily již od útlého věku. Pokud se soud nemohl opřít o právní obyčej, vytvořil novou normu, které se říkalo obecný nálezh. Právní způsobilost byla založena na několika základních podmínkách. Mezi hlavní z nich patřila osobní svoboda, přičetnost, věk a čest. Také zde byla velká odlišnost mezi právní způsobilostí mužů a žen. Pokud žena ztratila svou čest, přišla tím i o svou právní způsobilost. Práva ženy byla i tak značně omezená a v manželství zcela podléhala mužově vůli. Trestné řízení začínalo předběžným výslechem, po něm byla stanovena žaloba, která byla přednesena na zasedání městské rady. U závažnějších zločinů byl pachatel předán útrpnému právu, což znamenalo výslech za přispění mučení. Mučení se nikdo nevyhnul, protože se předpokládalo, že jen při mučení pachatel přizná úplně vše, dokonce i předchozí delikty. Mezi nejčastěji používané nástroje patřila palečnice, španělská bota, drtiče kloubů, žebřík a skřípec. „ Veřejné mučení je stanoveno jako okamžik pravdy. Tyto poslední okamžiky, kdy odsouzený již neměl co ztratit, byly získávány pro plné světlo pravdy. Již po vynesení rozsudku mohl ještě soud rozhodnout o novém mučení, v zájmu vynucení si jmen případných společníků.“⁵ Lze jen těžko posuzovat jakou váhu mělo takové přiznání. Odsouzený byl nejspíše schopen vyřknout cokoli, co by zkrátilo nebo zastavilo jeho utrpení při mučení.

⁴ FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách

⁵ FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat, str. 82

Mistři popravčí byli nedílnou součástí hrdelních soudů. Kati byli značně omezováni různými opatřeními. Pokud se s nimi někdo stýkal, riskoval ztrátu svého postavení a cti. Kati neměli nijak vysoký plat, ale bohatství jim přinášelo provádění výslechů, exekucí a práce pohodného. Pokud se katovi nepovedla poprava dle stanovených pravidel, mohl o svou odměnu přijít nebo být i vsazen do vězení. Popravy vždy přitahovaly davy lidí. Proto se také konaly tak, aby bylo většině obyvatel města umožněno přihlížet. Veřejné popravy měly odradit od spáchání zločinu. Na popravišti měl odsouzený poslední šanci na záchranu svého života. Svědci i pachatel mohli odvolat své výpovědi nebo mohly být zjištěny nové okolnosti. Odsouzenec mohl také požádat o milost. „Tradičně se u nás zachovával zvyk, že když kat sekl špatně a delikvent žil ještě po třetí ráně, nebo se oprátka přetrhla, byl omilostněn. Také jej mohla zachránit žena prohlášením, že se za něho chce provdat, což se ale prakticky nestávalo.“⁶

V 17. a 18. století se rozšířily tresty tělesné, odnětí svobody a nucené práce, vedle nich existovaly i majetkové tresty a potrestání, které měly pachatele zneuctít. Používalo se i podmíněné odsouzení k trestu smrti, kdy bylo zvykem ponížit pachatele u pranýře a následně mu vypálit cejch. Takto označen byl vypovězen z města.⁷

Na přelomu 18. a 19. století došlo k závažné změně v trestání pachatelů trestných činů. Upouštělo se od tělesných trestů a hlavní roli v trestání přebíralo vězení. Vězení člověka zbavilo svobody, časem stráveným ve věznici měl odsouzený splatit svůj dluh společnosti. Hlavní náplní věznic nebylo jen odnětí svobody, ale měly již i nápravnou funkci. Vězení mělo napravit nedostatky v charakteru a chování odsouzeného, které ho dovedly ke zločinnému životu. V této době se také koncipovaly penologické systémy, které jsou chápány jako zásady a postupy, podle nichž byl vykonáván trest odnětí svobody a od kterých se očekávalo, že dokáží napravit chování odsouzeného. Důležitým principem věznic byla izolace odsouzených nejen od společnosti, ale i od ostatních vězněných. Odsouzení by se mohli vzájemně ovlivňovat, domlouvat spiknutí, útky a vzpoury. Samota a izolace také napomáhala vězňům k zamyšlení se nad svým zločinem, dostavily se výčitky svědomí a tím i motivace k nápravě. Také práce byla důležitou součástí života ve vězení. Měla odsouzenec navykhnout na řád a pravidelnou pracovní dobu, neboť zahálka byla jedním z důvodů, které ke spáchání zločinu vedly. Spolu s prací vězňů se vyskytla otázka, zda by měli vězni za svou práci pobírat mzdu. Práce byla součástí trestu odnětí svobody, proto se nezdálo správné vyplácet za tuto práci

⁶ FRANCEK, J. Zločin a trest v českých dějinách, str. 43

⁷ FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat

odměnu. Délka trestu se neodvíjela pouze od závažnosti trestného činu a jeho okolností, ale také dle vývoje samotného trestu. „Vězení, místo výkonu trestu, je současně i místem pozorování trestaných jedinců. V dvojím smyslu. Ve smyslu dohlížení, to zajisté. Ovšem i ve smyslu shromažďování poznatků o každém vězni, o jeho chování, o jeho nejhlubších schopnostech, o jeho postupném zlepšování.“⁸

„Koncem 19. století a začátkem 20. století s rozvojem nových poznatků se intenzivně vyvíjejí snahy o další zdokonalování systému výkonu trestu odnětí svobody.“⁹ Tyto snahy vyprodukovaly hlavně rozšíření výchovné části trestu, možnosti vzdělání ve věznicích a možnosti volno-časových aktivit. „Vězeňství v České republice nastoupilo v roce 1989 cestu radikální transformace. Za základ této cesty byla považována depolitizace českého vězeňství, jeho humanizace, decentralizace jeho řízení a demilitarizace.“¹⁰ Základem transformace českého vězeňství byla Koncepce českého vězeňství, která byla přijata v roce 1991.

V současnosti se vězeňství dále rozvíjí a zdokonaluje se jeho systém. Stále je snaha zlepšovat podmínky odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a díky mezinárodní spolupráci si mohou státy mezi sebou vyměňovat poznatky a nové informace o vývoji vězeňství. V dnešní době by se vězeňské systémy měly přizpůsobovat také řadě doporučení a nařízení mezinárodních organizací.¹¹

1.2 Základní pojmy

právo

Je obvykle členěno na právo objektivní a subjektivní. Objektivním právem se rozumí souhrn právních norem, které fungují jako obecně závazná pravidla chování uznaná státem. Právní normy stanovují prostřednictvím příkazů, zákazů a dovolení, jaké chování je ve společnosti žádané a jaké není. Subjektivní právo je možnost chování občana a je zaručeno objektivním právem.¹²

⁸ FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat, str. 344

⁹ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 40

¹⁰ www.vscr.cz, 17.01.2010

¹¹ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

¹² HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník

penologie

Penologie je „nauka o trestání, o druzích trestu a jejich účinnosti.“¹³ Penologie se opírá o vědy o trestním právu a také o kriminologii. Mimo jiné se také opírá o právo, sociologii, pedagogiku a penitenciární psychologii.

právní subjektivita

Opravňuje občana být účastníkem právního vztahu, přináší práva a povinnosti, které mohou být omezeny podmínkami stanovené zákonem. Vzniká narozením a zaniká úmrtím, ale některé její aspekty existují již před narozením a trvají i po smrti.¹⁴

způsobilost k právním úkonům

„Fyzická osoba nabývá způsobilost postupně s tím, jak rozumově a volně vyspívá. V plném rozsahu nabývá fyzická osoba způsobilost k právním úkonům dosažením zletilosti.“¹⁵

Způsobilost k právním úkonům znamená, že se zletilý člověk může zavazovat k právním povinnostem a nabývat práv v občanskoprávních vztazích.

trestní řízení

Je to zákonem upravený postup, který má za úkol zjistit, zda byl spáchán trestný čin, zjistit jeho pachatele a tomu uložit spravedlivý trest. Trestní řízení je ovládáno mnoha zásadami, jež mají zaručit, že tento proces, který zasahuje do práv a svobod člověka, bude spravedlivý na základě zákona.¹⁶

trestný čin

Trestný čin může mít mnoho podob, ale vždy se jedná o porušení některé právní normy, která je stanovená a vynutitelná státem. Jeho znaky jsou uvedeny v trestním zákoně a vždy ohrožuje společnost. Trestné činy mohou být spáchány úmyslně nebo z nedbalosti. Trestné je ale také spolupachatelství, příprava nebo pokus o trestný čin.¹⁷

¹³ MAŘÁDEK, V. Lexikon klíčových pojmů z penologie, str. 37

¹⁴ HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník

¹⁵ HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník, str. 1168

¹⁶ www.epravo.cz

¹⁷ HENDRYCH, D. a kol. Právní slovník

soud

Soudy jsou hlavním vykonavatelem spravedlnosti a spolu s dalšími subjekty se podílejí na trestním řízení. Soudní soustavu České republiky tvoří okresní soudy, krajské soudy, vrchní soudy a Nejvyšší soud.¹⁸

„Jednotlivé soudy mají svou působnost rozdělenou podle pravidel o věcné a místní příslušnosti. Nikdo přitom nesmí být odňat svému zákonnému soudci, přičemž příslušnost soudu a soudce stanoví zákon. Věcná příslušnost stanoví, který druh soudu se bude zabývat věcmi určitého druhu, navíc zda v prvním stupni nebo jako soud odvolací. Místní příslušnost pak určí, který konkrétní soud bude tu či onu věc projednávat. Pravidla v tomto směru stanoví občanský soudní řád, trestní řád a některé další předpisy.“¹⁹

vazba

Vazba zajišťuje obviněné osoby pro trestní řízení nebo výkon trestu. Brání zadrženým v páchání další trestné činnosti, ovlivňování svědků, maření úředních rozhodnutí a hlavně v útěku. O vzetí do vazby rozhoduje soudce na návrh státního zástupce. Obvinění vzatí do vazby jsou umístěni do vazební věznice nebo do věznice, kde jsou drženi odděleně od pravomocně odsouzených.²⁰

trest

„Trest je obecně následné opatření po předchozím provinění. Trest odnětí svobody může být uložen jen pravomocným rozhodnutím soudu.“²¹ Trest může odsouzeného omezovat na právech, svobodách či majetku. Trest funguje také jako morální odsouzení nežádoucího chování i jedince, který se zachoval protiprávně. V rámci trestu je důležité působit na odsouzeného, aby se po uplynutí trestu nevrátil na dráhu zločinu.

věznice

Věznice je instituce, kde si odsouzení odpykávají trest odnětí svobody. V České republice jsou čtyři typy věznic, dělí se dle přísnosti dohledu nad odsouzenými. Odsouzení jsou přiřazováni do jednotlivých typů dle závažnosti jejich trestného činu a jeho okolností.²²

¹⁸www.trestni-rizeni.com, 06.12.09

¹⁹ www.trestni-rizeni.com, 06.12.09

²⁰ www.trestni-rizeni.com, 06.12.09

²¹ MAŘÁDEK, V. Lexikon klíčových pojmů z penologie, str. 59

²²www.trestni-rizeni.com, 06.12.09

detenční ústav

Jde o nový typ ochranného zařízení pro zvlášť nebezpečné osoby s duševními poruchami. Do tohoto zařízení se také umísťují osoby, které se odmítají podrobit ochranné léčbě nebo osoby, u kterých by léčba nepřinesla zlepšení.²³

vězeňská služba

„Vězeňská služba zajišťuje zejména výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Vězeňská služba je organizační složkou státu a hospodaří s majetkem státu, který potřebuje k plnění svých úkolů, je účetní jednotkou.“²⁴

1.3 Kriminalita a lidská práva

Česká republika je stranou mezinárodních úmluv o ochraně lidských práv, které byly uzavřeny na úrovni Rady Evropy a OSN. „Mezi instituce zajišťující ochranu lidských práv patří v koncepční rovině poradní a pracovní orgány vlády a v rovině vyřizování individuálních stížností veřejný ochránce práv.“²⁵

Na lidská práva můžeme nahlížet z několika pohledů. „Pro právní vědu jsou lidskými právy obecně závazná pravidla chování jednotlivců, právnických osob, občanů státu zaručovaná a sankcionovaná státní mocí směřující k uskutečňování a reprodukci zvláště významných kvalit lidského života, které určují podstatu dané společnosti a státu.“²⁶ Z pohledu sociologie jsou lidská práva většinou společnosti uznávaná pravidla chování. Lidská práva jsou chápána jako nárok na život a jeho kvality. Základním stavebním kamenem lidských práv je právo člověka na život. Z tohoto práva pak vyplývají další součásti lidských práv a svobod. Mezi svobody a práva pro zkvalitnění našeho života patří svoboda pohybu, slova a projevu, máme právo se shromažďovat, chránit své zdraví nebo si zabezpečit podmínky svého života a chránit svůj majetek.

²³ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

²⁴ www.vscr.cz, 07.12.09

²⁵ ČESKO, Úřad vlády, Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008

²⁶ BLAHOŽ, J. Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva, str. 12

„V České republice upravuje lidská a občanská práva Listina základních práv a svobod, přijatá ještě v bývalé České a Slovenské Federativní Republice tehdejším federálním shromážděním v roce 1991. Ústava ČR ze dne 16. prosince 1992 stanovila potom ve svém článku 112 odst. 1, že Listina základních práv a svobod je součástí ústavního pořádku České republiky.“²⁷ Listina obsahuje mimo jiné záruku základních práv proti diskriminaci z rozličných důvodů. Mezi tyto důvody patří např. rasa, pohlaví, barva pleti, náboženství nebo příslušnost k etnické menšině.

Pokud se někdo dostane do konfliktu se zákonem, je možné, že mu budou některá základní lidská a občanská práva omezena. Není možné, aby někdo pobýval veškerá svá práva, když ohrožuje společnost a její fungování. Míra naší svobody je dána tím, že naše jednání nesmí omezovat nebo ohrožovat ostatní spoluobčany. „Základní principy zacházení s vězněnými osobami vyplývají především z Listiny základních práv a svobod, ze zásad obsažených v Trestním zákoně a v Trestním řádu ČR a je též čerpáno z řady Doporučení Rady Evropy.“²⁸ Při zacházení s odsouzenými je nutné mít na paměti jejich práva a lidskou důstojnost, jejich práva a omezení těchto práv se smí uplatňovat jen v rozsahu nezbytně nutném k dosažení účelu trestu odnětí svobody.

²⁷ BLAHOŽ, J. Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva, str. 106

²⁸ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 90

2. Vězeňství v ČR

2.1 Legislativa v evropském kontextu

Základním stavebním kamenem legislativy našeho systému vězeňství je Zákon o výkonu trestu odnětí svobody - z. č. 169/1999 Sb. „Tento zákon upravuje výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic.“²⁹

Stanovuje podmínky pro výkon vězeňství v České republice. Obsahuje hlavní zásady výkonu trestu, podmínky pro zařazování odsouzených do odpovídajících vězeňských zařízení a také upravuje životní podmínky odsouzeného ve vězení. Stanovuje jeho práva a povinnosti. Dalším neméně důležitým tématem tohoto zákona je práce a další vzdělávání odsouzených. Vězni mohou v mezích zákona o výkonu trestu odnětí svobody vykonávat zaměstnání a dále se vzdělávat. Zákon č. 169/1999 Sb. zahrnuje i pravidla pro zacházení s vězni, program zacházení, odměny a kázeňské tresty pro odsouzené. V závěru se zákon o výkonu trestu zabývá několika skupinami odsouzených a stanovuje jim odlišné podmínky pro výkon trestu. Tyto zvláštní skupiny odsouzených jsou ženy, matky s nezletilými dětmi, mladiství, trvale pracovně nezařaditelní, vězni s doživotním trestem odnětí svobody, cizinci a duševně nemocní odsouzení.³⁰

Řád výkonu trestu odnětí svobody - vyhl. č. 345/1999 Sb. se detailně věnuje průběhu přijetí a umístění vězně do vězeňského zařízení. Stanovuje práva odsouzeného na některé věci, které si může během výkonu trestu ponechat pro svou osobní potřebu. Řád obsahuje podmínky pro přemísťování a propouštění odsouzených. Další část řádu se zabývá právům a sociálnímu postavení odsouzených. Tato část dokumentu zahrnuje téma stravování, ubytování, oblečení, pohybové aktivity a osobní volno, ale upravují i právo odsouzeného na korespondenci, použití telefonu a přijímání návštěv. V rámci ochrany práv řád výkonu trestu odnětí svobody obsahuje seznam mezinárodních orgánů a organizací, na které se mohou odsouzení obracet se stížnostmi, pokud se domnívají, že byla jejich práva porušena.³¹

Zákon o výkonu vazby - z. č. 293/1993 Sb. upravuje výkon vazby a průběh vazby. „Účelem zákona je upravit podmínky výkonu vazby v trestním řízení, zejména stanovit práva a povinnosti osob ve vazbě, postavení příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby.

²⁹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody - z. č. 169/1999 Sb., § 1

³⁰ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody - z. č. 169/1999 Sb.

³¹ Řád výkonu trestu odnětí svobody – vyhl. č. 345/1999 Sb.

České republiky a dalších osob při zajišťování výkonu vazby a upravit dozor nad tímto výkonem.“³²

Řád výkonu vazby - vyhl. č. 109/1994 Sb.se zabývá přijímání a umístování obviněných do cel ve vazebních věznicích. Řád stanovuje podmínky pro vybavení cel a také stanovuje podmínky pro předvádění obviněných k orgánům činným v trestním řízení. Obviněný má ve výkonu vazby právo na poskytování právní pomoci. Vyhláška č. 109/1994 Sb. upravuje i další práva a povinnosti obviněných ve výkonu vazby.³³

Zákon o Vězeňské službě a justiční strážci ČR - z. č. 555/1992 Sb. ustanovuje Vězeňskou službu České republiky, která působí na území našeho státu v rozsahu stanoveném tímto zákonem. Zákon vymezuje úkoly a povinnosti příslušníků i občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR. V rámci tohoto zákona jsou vymezeny orgány Vězeňské služby a jejich působnost na území České republiky.³⁴

Při výkonu vězeňství na území České republiky se používají i další právní předpisy mimo výše uvedených. Nejdůležitější z nich jsou Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákon, Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím a Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.³⁵

2.2 Typy věznic

Trestní zákon č. 40/2009 Sb. zná čtyři typy věznic, které jsou odstupňované podle míry dohledu nad odsouzenými. „O tom, do kterého typu věznice bude odsouzený zařazen, rozhoduje soud již v odsuzujícím rozsudku. Mladiství vykonávají trest odnětí svobody ve zvláštních věznicích nebo alespoň ve zvláštním oddělení věznice. V některých věznicích je vykonávána i vazba obviněných, kteří jsou odděleni od osob již pravomocně odsouzených.“³⁶

³² Zákon o výkonu vazby - z. č. 293/1993 Sb., § 1

³³ Řád výkonu trestu odnětí svobody – vyhl. č. 345/1999 Sb.

³⁴ www.vscr.cz, 08.12.09

³⁵ www.vscr.cz, 08.12.09

³⁶ www.trestni-rizeni.com, 07.12.09

Typy věznic v České republice jsou:

- S dohledem
- S dozorem
- S ostrahou
- Se zvýšenou ostrahou

Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice probíhá na základě soudního rozhodnutí, toto rozhodnutí je součástí rozsudku, který odsouzenému ukládá trest odnětí svobody. „ Práva a povinnosti odsouzených jsou stanovena jednotně ve všech 4 typech věznic. Vychází se z principu, že postavení odsouzeného z hlediska rozsahu jeho práv závisí především na jeho chování během výkonu trestu. Pokud odsouzený porušuje povinnosti uložené zákonem, nevzniká mu nárok na využívání možností, které podmínky výkonu trestu zlepšují.“³⁷

Do věznice s dohledem jsou dle zákona umístováni odsouzení, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti a v minulosti nebyli odsouzeni pro úmyslný trestný čin.³⁸

Ve věznici s dohledem se mohou vězni pohybovat areálu věznice bez omezení. Mohou pracovat mimo prostor věznice a nad jejich pracovní činností je pravidelně prováděn dohled. Pokud nejsou na pracovišti, mohou se pohybovat mimo věznici a navštěvovat různá zařízení. Tyto vycházky jsou udělovány na povolení ředitele, který také rozhodne, zda dostane odsouzený doprovod v podobě pracovníka Vězeňské služby. Pokud odsouzený opouští věznici, je jeho pohyb monitorován, dostane propustku, kde je uveden čas a místo, kde se bude nacházet. Návštěvy probíhají většinou bez dozoru a odsouzený může v rámci návštěv dočasně opustit prostory věznice nejdéle na 24 hodin.³⁹

Věznice s dohledem je otevřená věznice, kde nejsou užívány stavebně technické prostředky ani zde není ozbrojená stráž. Dohled provádějí pouze pověřeni vychovatelé. Vězni nejsou zamčeni ve svých celách ani během noci.⁴⁰

Do věznice s dozorem jsou přiděleni dle zákona odsouzení, kteří spáchali trestný čin z nedbalosti a v minulosti již byli odsouzeni za úmyslný trestný čin. Také se zde umísťují

³⁷ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 91

³⁸ Zákon. č. 40/2009 Sb., § 56

³⁹ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 51

⁴⁰ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

odsouzení, kteří dostali za úmyslný trestný čin trest, který délkou nepřevyšuje 3 roky a v minulosti nebyli nikdy odsouzeni za jiný úmyslný trestný čin.⁴¹

V typu věznice s dozorem se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem příslušníků Vězeňské služby. Ředitel věznice může některým vězňům povolit volný pohyb v prostoru věznice. Odsouzení mohou pracovat mimo areál věznice, ale jsou kontrolováni mnohem častěji než jak je tomu u věznice s dohledem. Odsouzení se mohou pohybovat mimo věznici, pokud se chovají řádně a nezneužijí své dočasné svobody. Návštěvy a dočasné opuštění věznice probíhá velmi podobně jako u věznice s dohledem.⁴²

Vnější bezpečnost je zajišťována podobně jako u věznice s dohledem. Není zde ozbrojená stráž a věznice je stanovena jako polootevřená.⁴³

Věznice typu s ostrahou má na starosti „pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem.“⁴⁴

V tomto typu věznice se odsouzení mohou pohybovat pouze organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Za řádné chování se mohou vězni při plnění pracovních úkonů volně pohybovat v prostorách věznice. Odsouzení zpravidla pracují uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo areál věznice. Pokud je jim dovoleno pracovat na nestřeženém pracovišti mimo věznici, jsou často kontrolováni zaměstnancem Vězeňské služby. Návštěvy probíhají za dohledu příslušníka Vězeňské služby a dočasné opuštění věznice v rámci návštěv je možné pouze jednou za dva měsíce.⁴⁵

Věznice s ostrahou má statut uzavřené věznice se středním střežením. Jsou zde „použity speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené stráže k zabránění útěku z věznice.“⁴⁶

Věznicí se zvýšenou ostrahou obývají vězni odsouzení na doživotí, zvláště nebezpeční recidivisté a vězni, kteří byli odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody na minimálně 8 let. Také se zde umísťují lidé, kteří byli odsouzeni za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchli z věznice či z vazby.⁴⁷

⁴¹ Zákon č. 40/2009 Sb., § 56

⁴² Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 52

⁴³ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

⁴⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákon, § 56

⁴⁵ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 53

⁴⁶ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 102

⁴⁷ www.trestni-rizeni.com, 07.01.10

Odsouzení se ve věznici pohybují vždy organizovaně pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Není jim dovoleno pracovat mimo věznici, pracují buď uvnitř areálu věznice nebo ve svých celách. Při práci jsou kontrolováni nejméně jednou za 30 minut dozorcem určeným ředitelem věznice. Návštěvy probíhají zpravidla pouze pod dohledem příslušníka Vězeňské služby.⁴⁸

U věznice se zvýšenou ostrahou jsou použity stejné bezpečnostní podmínky jako u věznice s ostrahou a věznice má statut uzavřené věznice s maximálním střežením.⁴⁹

Výkon trestu u mladistvých

„ Jeho udělování je upraveno zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a výkon tohoto trestního opatření je upraven zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. U mladistvých je zohledněna adolescentní etapa vývoje, charakteristická různou mírou dosažené úrovně chování, psychické, rozumové, sociální, mravní vyzrálости a sociální odpovědnosti, podmíněná kvalitou socializačního procesu v prostředí, ve kterém byl vychováván.“⁵⁰

Výkon trestu u odsouzených žen a matek nezletilých dětí

„Vnitřní řád, obsah a formy zacházení s odsouzenými ženami zásadně přihlížejí k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen, jakož i k zvláštním potřebám těhotných žen, žen krátce po porodu a kojících matek.“⁵¹ U matek nezletilých dětí je výkon trestu pečlivě zvažován a musí u něj být splněny určité předpoklady. Tyto předpoklady zahrnují řádnou péči o děti již před výkonem trestu, dostatek materiálních a finančních prostředků k zajištění péče a možnost starat se o děti i po propuštění z výkonu trestu. „ Základem programu zacházení je celodenní péče matky o dítě, rozvoj dovedností s touto péčí spojené. Pokud matka onemocní nebo z jiného vážného důvodu nemůže o dítě pečovat, převezme péči zaměstnanec Vězeňské služby určený ředitelem. Zajištění péče o dítě odsouzené se řeší také za spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“⁵²

⁴⁸ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 54

⁴⁹ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

⁵⁰ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 103

⁵¹ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 89 (1)

⁵² ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 104

Výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných

Výkon trestu u trvale pracovně nezařaditelných se uskutečňuje zásadně ve specializovaných odděleních věznic, které zřizuje generální ředitel Vězeňské služby. Umístění těchto odsouzených se provádí na základě doporučení ošetřujícího lékaře. Těmto vězňům je možné poskytnout vhodnou pracovní terapii a rehabilitační péči na návrh lékaře, pokud to dovolují možnosti věznice. Ve specializovaných odděleních věznic jsou umístěni i odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování, pokud toto umístění schválí psycholog či psychiatr.⁵³

Zabezpečovací detence

V roce 2009 byla zavedena zabezpečovací detence jako nový typ ochranného opatření, které je uplatňováno vůči osobám, které jsou vysoce nebezpečné pro společnost. Jsou to osoby, které opakovaně páchají závažné trestné činy v důsledku narušení jejich duševních funkcí. Často je u nich velké nebezpečí recidivy, protože výsledky standardní ochranné léčby u těchto osob jsou nízké až nulové. Do zabezpečovací detence patří nebezpeční agresori, sexuální devianti a další osoby s nařízenou ochrannou léčbou, kteří se jí odmítají podrobit, nespolupracují, utíkají, ohrožují životy nebo zdraví ošetřujícího personálu v psychiatrických léčebnách. Již od 70. let minulého století diskutovali odborníci o potřebnosti podobného zařízení v České republice. V České republice byl proto přijat zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence, který nabyl účinnosti od 1.1.2009.⁵⁴

Psychiatrické léčebny sice dokáží zabezpečit řádnou péči pro osoby, které svým charakterem patří do zabezpečovací detence, ale je zde zásadní problém. Léčebny nejsou schopny zajistit bezpečnost, nejsou zde taková bezpečnostní opatření jako ve věznicích a může být proto ohrožen personál léčebného ústavu. „Zdravotnický personál je kvalifikovaný co se týče poskytování zdravotní péče, ale již nikoli k ostraze nebezpečných agresorů.“⁵⁵ Také je zde nebezpečí útěku chovance na svobodu, kde by mohl pokračovat v páchání trestné činnosti. „Ve zřizovaných detenčních ústavech by situace měla být poněkud odlišná. Jak již bylo výše uvedeno zřizovatelem je Vězeňská služba ČR a taktéž bude zajišťovat ostrahu v těchto zařízeních. Nebude zde školená pouze ostraha, ale i odborný personál z řad psychologů,

⁵³ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 92 - 94

⁵⁴ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

⁵⁵ FIRSTOVÁ, J. Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti, str. 25

psychiatrů, sociologů, pedagogů apod., který po odborné stránce bude zajišťovat plnění účelu zabezpečovací detence.“⁵⁶

Zabezpečovací detence není limitována jako výkon trestu odnětí svobody. Trvá dokud to vyžaduje ochrana společnosti. Hlavním cílem a účelem zabezpečovací detence je ochrana společnosti, ale detenční ústavy také usilují o resocializaci u osob, kterým by klasické ochranné léčení nepomohlo a které nejsou pro svůj psychický stav schopny nastoupit klasický výkon trestu odnětí svobody. Způsoby zacházení, terapeutické, výchovné a další programy se odvíjejí od možností daného detenčního ústavu.⁵⁷

Kvůli délce pobytu v detenčním ústavu jsou odsouzeným poskytovány léčebné, psychologické, vzdělávací, pedagogické, rehabilitační a činnostní programy. Díky těmto programům se má předejít nepříznivým důsledkům u osob, které jsou v detenci dlouhodobě. „Jedním z cílů bude u těchto osob vzbudit rozhodnutí podrobit se ochrannému léčení ústavnímu, motivovat je k léčbě. Pokud dojde k změně postoje osoby k léčbě, umožňuje novela trestního zákona změnu zabezpečovací detence na ústavní ochranné léčení, posléze případně i na léčení ambulantní. Proto je nezbytně nutné, aby výkon zabezpečovací detence vytvářel též podmínky pro pozdější plnohodnotný život jedince na svobodě.“⁵⁸

2.3 Život ve vězení

Život ve vězení začíná pro odsouzeného nástupem do věznice, pokud na něj z nějakého důvodu nebyla uvalena vazba. Pobyt ve vazbě se započítává do celkové výměry trestu odnětí svobody. Odsouzený může být do věznice přijat jen na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu nebo na výzvu k nastoupení výkonu trestu, kterou vydává soud na základě rozhodnutí. Při přijetí do věznice se ověřuje totožnost, aby nedošlo k záměně s jinou osobou. Odsouzený se podrobí osobní prohlídce, kterou může vykonat pouze osoba stejného pohlaví. Některé věci jako úřední písemnosti, fotografie, knihy, hodinky, elektrický holící strojek, psací potřeby, hrneček na nápoje a základní hygienické potřeby si může ponechat odsouzený při sobě. Ponechání jiných věcí je na zvážení ředitele

⁵⁶ FIRSTOVÁ, J. Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti, str. 25

⁵⁷ FIRSTOVÁ, J. Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti

⁵⁸ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 157

věznice, jinak je ostatní majetek odsouzeného vzat do úschovy stejně jako doklady osobní totožnosti, které jsou vždy brány do úschovy.⁵⁹

Odsouzený musí být poučen o svých právech a povinnostech ve věznici. Umístění do věznice je prováděno tak, aby se jednotlivé skupiny vězňů oddělily. Mladiství by měli být umístěni odděleně od dospělých, recidivisté odděleně od vězňů, kteří jsou ve výkonu trestu odnětí svobody poprvé. Také vězni odsouzení za úmyslné trestné činy by měli být odděleni od těch, kteří spáchali trestné činy z nedbalosti. Samozřejmě platí, že muži a ženy jsou umísťováni odděleně. „Odsouzený je přijímán do věznice na tzv. přijímací oddělení. Po uzavření preventivních lékařských vyšetření správa věznice zasílá okamžitě hlášení na Generální ředitelství Vězeňské služby, které obsahuje všechny potřebné informace, aby mohlo být rozhodnuto o umístění odsouzeného do konkrétní věznice náležitého typu podle nařízení soudu.“⁶⁰

Odsouzený je umístěn zpravidla do věznice, která je neblíže jeho trvalého bydliště, aby mohl udržovat kontakty s rodinou. „Po přijetí do věznice se nově přijatí odsouzení ubytují odděleně od ostatních odsouzených, a to v nástupním oddělení věznice.“⁶¹ V nástupním oddělení vězeň stráví maximálně dva týdny. Nástupní oddělení věznice během té doby vypracuje komplexní zprávu o odsouzeném, která zahrnuje hodnocení a výsledky jednotlivých vyšetření, hodnocení chování, předchozí trestné činnosti a sociální úroveň včetně sociální odpovědnosti. Zpráva se zabývá i možností recidivy a předpoklady a možnostmi výchovného působení. Podle komplexní zprávy se vybere a nabídne odsouzenému vhodný program zacházení. Jedná se o souhrn pracovních, výchovných, vzdělávacích a zájmových aktivit. Pokud si tento program odsouzený nezvolí, je nucen plnit alespoň minimální program, který je stanoven řádem věznice. Programy zacházení jsou v průběhu výkonu trestu aktualizovány, závisí to zpravidla na chování odsouzeného. Vězeň je také povinen seznámit se s obsahem zákona, vyhlášky, vnitřním řádem a prostředím věznice.⁶²

Odsouzený má ve věznici relativně pohodlný život. Ve věznici je postaráno o téměř všechny jeho potřeby. Má ubytování, pravidelnou stravu, právo na osmihodinový spánek a osobní volno. Dostává oblečení, má přiměřenou zdravotní péči a má právo obrátit se v případě

⁵⁹ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 4

⁶⁰ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 93

⁶¹ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 8 (2)

⁶² ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

stížnosti na orgány vyšší instance nebo i na mezinárodní organizace. Rozsah některých práv se odvíjí od chování vězně, pokud se chová řádně, jeho práva jsou rozšířena, ale v určitých mezích. Vězeň má právo nakupovat, přijímat návštěvy, balíčky a může uspokojovat své kulturní a duševní potřeby. Může se vzdělávat nebo se věnovat svým zájmům, má zajištěnou práci. Na druhé straně se ale musí podrobit řadě omezení, která s trestem souvisí. „ Po dobu výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení povinni podrobit se omezení některých práv a svobod, která jsou v rozporu s účelem výkonu trestu a nebo vzhledem k výkonu trestu nemohou být uplatněna. Omezení se vztahují na nedotknutelnost osoby a soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství, tajemství jejich písemností, právo svobodné volby povolání.“⁶³ Odsouzení mají za povinnost dodržovat kázeň a pořádek, musí se řídit pokyny a příkazy příslušníků Vězeňské služby. Jako motivace při dodržování kázně jsou ve věznicích používány kázeňské odměny, které mohou mít různý charakter. V případě nedodržení řádu věznice nastupují kázeňské tresty, které mohou i vyrušit předchozí výhody, které odsouzený získal jako kázeňskou výhodu.⁶⁴

Vězeňská služba musí dodržovat práva odsouzeného, dohlížet na plnění povinností a kázeň, protože tyto složky jsou důležité pro realizaci obsahu zacházení s odsouzenými. Program zacházení obsahuje aktivity, které se v penitenciární vězeňské praxi osvědčily. Plnění programu zacházení se hodnotí. „Při hodnocení se program zacházení aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení projednají zaměstnanci oddělení výkonu trestu s odsouzeným; odsouzený se na aktualizaci programu zacházení podílí.“⁶⁵

Aktivity programu zacházení jsou uzpůsobeny tak, aby byly zohledněny individuální potřeby odsouzeného a vlastnosti, které se vztahují k účelu trestu odnětí svobody. V praxi se nejvíce osvědčily tyto aktivity:

1. Pracovní aktivity
2. Vzdělávací aktivity
3. Speciálně výchovné aktivity
4. Zájmové aktivity
5. Aktivity zaměřené na utváření vnějších vztahů

⁶³ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 95

⁶⁴ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 15 – 34

⁶⁵ Vyhláška č. 345/1999 Sb., § 38 (1)

Pracovní aktivity zahrnují zaměstnání, práci nutnou k zajištění chodu věznice nebo pracovní terapie, které vedou zaměstnanci Vězeňské služby s adekvátním odborným vzděláním. Vzdělávací aktivity jsou realizovány vzdělávacím střediskem, odsouzený si v rámci těchto aktivit může rozšířit nebo dokončit vzdělání. Pomocí různých korespondenčních kurzů si může doplňovat své znalosti a dovednosti. Speciálně výchovné aktivity zahrnují různé pedagogické a psychologické postupy a terapie. Jejich součástí je i sociálně právní poradenství nebo kurz zvládnutí agresivity. Zájmové činnosti jsou značně individuální a pomáhají rozvíjet u odsouzených schopnosti, dovednosti a vědomosti. Oblast aktivit zaměřených na vnější vztahy má za úkol seznámit odsouzené se vším, co potřebují v občanské společnosti. Jde o rozvíjení kontaktů s vnějším světem a znalosti správy státních a veřejných institucí, na které se občané mohou obracet. K výsledkům vlivu všech těchto aktivit z programu zacházení se přihlíží v případě žádosti o přerušování výkonu trestu nebo podmíněné propuštění.⁶⁶

2.4 Personál Vězeňské služby ČR

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážce České republiky, který nabyl účinnosti 1.1.1993. V rámci tohoto zákona zastává Vězeňská služba zejména výkon vazby a trestu odnětí svobody. Vězeňská služba je organizační složkou státu a může hospodařit se státním majetkem, který potřebuje pro výkon svých pracovních povinností. Vede ji generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a může odvolat ministr spravedlnosti. Ministrovi spravedlnosti se generální ředitel zodpovídá za řádný chod vězeňské služby.⁶⁷

„Ministerstvo provádí kontrolu dodržování právních předpisů a vnitřních předpisů upravujících povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby při zacházení s obviněnými a odsouzenými.“⁶⁸ Generální ředitelství, vazební věznice, věznice a Institut vzdělávání jsou hlavními organizačními jednotkami instituce. Generální ředitelství ostatní jednotky řídí a kontroluje jejich činnost. Ředitelé v čele vazebních věznic, věznic a Institutu vzdělávání jsou jmenováni i odvoláváni generálním ředitelem.

⁶⁶ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana

⁶⁷ www.vscr.cz, 13.11.09

⁶⁸ Zákon o Vězeňské službě a justiční strážce ČR - z. č. 555/1992 Sb., § 4b

„ Každý příslušník vězeňské služby podepisuje při přijetí do služebního poměru přísahu. Služební přísaha příslušníka vězeňské služby, totožná s přísahou policisty, neboť obě složky podléhají stejnému zákonu, zní: „Slibuji, že budu čestným, statečným a ukázněným příslušníkem Vězeňské služby České republiky. Své síly a schopnosti vynaložím ve prospěch společnosti tak, abych chránil práva občanů, veřejný pořádek a bezpečnost a ústavní zařízení České republiky, a to i s nasazením vlastního života. Při plnění služebních povinností se budu řídit Ústavou a zákony a v souladu s nimi i rozkazy a pokyny svých nadřízených. Tak přísahám.“⁶⁹ Základními podmínkami, které musí příslušník vězeňské služby splňovat jsou občanství ČR a trestní bezúhonnost, úplné střední vzdělání ukončené maturitou, ukončená vojenská nebo náhradní služba, psychická a fyzická způsobilost, velmi dobrý zdravotní stav.

Vězeňská služba má na starosti bezpečnost a ochranu pořádku při výkonu soudnictví a správě soudů. Zabezpečuje předvádění a eskortování osob ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody. Mezi další úkoly vězeňské služby patří i výzkum v oboru penologie. Výsledky a poznatky z tohoto výzkumu využívá pro zkvalitnění své práce. Prostřednictvím programů zacházení permanentně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody s úmyslem vytvořit předpoklady pro vedení řádného života po propuštění na svobodu. Vězeňská služba vede evidenci osob držených ve vazbě a osob ve výkonu trestu odnětí svobody na celém území České republiky. Zaměstnancům vězeňské služby i vězňům zabezpečuje další vzdělávání a zdravotní péči. Policie České republiky spolupracuje s vězeňskou službou při předcházení a odhalování trestné činnosti u osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích.⁷⁰

Vězeňská služba se člení na :

- vězeňskou stráž
- justiční stráž
- správní službu
- Institut vzdělávání
- pověřené orgány Vězeňské služby

Pouze vězeňská a justiční stráž mají status ozbrojeného sboru. Vězeňská a justiční stráž se mohou ve výjimečných případech vzájemně zastupovat, pokud toto zastoupení odsouhlasí

⁶⁹ MALÁ, D. Vězeňství po česku, str. 76

⁷⁰ Zákon o Vězeňské službě a justiční strážích ČR - z. č. 555/1992 Sb.

generální ředitel. Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Její příslušníci zajišťují ve vazebních věznicích, věznicích a věznicích pro místní výkon trestu stanovený pořádek a kázeň. Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost nejen v budovách soudů, ale i na ostatních místech, kde vykonávají svou činnost soudy nebo ministerstvo spravedlnosti.⁷¹

Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost. Její součástí je zdravotnická služba. Činnost správní služby vykonávají občanští zaměstnanci a příslušníci. „Příslušníci zařazení do správní služby mohou být rozhodnutím ředitele věznice dočasně pověřeni plněním úkolů vězeňské stráže, pokud vězeňská stráž jí svěřené úkoly nemůže vlastními silami plnit.“⁷²

Institut vzdělávání zabezpečuje další vzdělávání příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby. Pověřené orgány Vězeňské služby prošetřují trestnou činnost u příslušníků a spolupracují s Policií České republiky při odhalování trestné činnosti ve věznicích.⁷³

2.5 Penitenciární a postpenitenciární péče

V určité etapě vývoje naší společnosti vznikla myšlenka výchovné funkce trestu odnětí svobody. Cílem trestu není jen potrestání viníka, ale také jeho napravení, které je prospěšné pro společnost. „Realizaci výchovné funkce trestu odnětí svobody představuje systém aktivit, podmínek a zásad, které musí být uplatněny, aby trest odnětí svobody měl výchovný účinek.“⁷⁴

Výchovná funkce je realizována v rámci procesu zacházení s odsouzenými. Aktivity, které obsahuje pojem zacházení, jsou nasměrovány k odsouzeným a provádí je vždy specializovaný pracovník. Takový pracovník s vězni jedná, pomáhá jim řešit jejich problémy, vede je a pečuje o ně. Musí ovlivňovat a působit na jejich názory a chování. Aktivity se vždy provádí s ohledem na odsouzeného a jeho potřeby.

⁷¹ www.vscr.cz, 13.11.09

⁷² Zákon o Vězeňské službě a justiční strážní ČR - z. č. 555/1992 Sb., § 3

⁷³ Zákon o Vězeňské službě a justiční strážní ČR - z. č. 555/1992 Sb.

⁷⁴ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 137

„Penitenciární psychologové, ale i ostatní odborníci ve vězeňské službě uvažují při zacházení s pachateli trestné činnosti o jednotlivých složkách lidské osobnosti a na základě každodenní zkušenosti také porovnávají odlišnosti mezi různými skupinami pachatelů.“⁷⁵

Zacházení s odsouzenými se řídí zásadami, které formulovala Rada Evropy. Mezi základní zásady patří :

- Zásada individualizace
- Zásada normálnosti
- Zásada odpovědnosti
- Zásada bezpečnosti a bezpečí
- Zásada postupu
- Zásada neoddělování
- Zásada reintegrace

Tyto zásady zaručují, že se ke každému odsouzenému přistupuje individuálně. Život odsouzených ve věznicích by se měl blížit reálnému životu se všemi povinnostmi a činnostmi, které musí člověk na svobodu absolvovat pro zajištění podmínek svého života. Vězni by měli mít možnost i ve výkonu trestu odnětí svobody rozhodovat o svém životě a přebírat za tato rozhodnutí odpovědnost. Tato zásada o odpovědnosti se může hůře prosazovat ve věznicích s větší mírou dohledu nad odsouzenými. Bezpečnost a bezpečí jsou důležité nejen v rámci ochrany společnosti před vězni. Bezpečno by mělo být i ve věznicích, kde může být ohrožen personál věznice nebo spoluvězni případného agresora. Někdy vězeň může ohrožovat svůj vlastní život. Zásada postupu spočívá v hodnocení dosavadních výsledků odsouzeného a stanovení nových cílů, kterých by mohl v rámci procesu zacházení dosáhnout. Zásada neoddělování se zpočátku jeví jako by byla v přímém rozporu se zásadami umístění odsouzených. Tato zásada má však požadavek na to, aby měli odsouzení na doživotí možnost setkávat se za určitých podmínek s dlouhodobě odsouzenými. Pro odsouzené s doživotním trestem odnětí svobody mají tyto kontakty velký psychický význam a mohou jim pomoci s plněním cílů procesu zacházení. Poslední zásada je reintegrace, která dává důraz na smysl a užitečnost zacházení s odsouzenými. Propuštěný vězeň by měl být připraven na řádný život občana ve společnosti se všemi potřebnými vědomostmi, schopnostmi a sociálními dovednostmi, které bude v běžném životě potřebovat.⁷⁶

⁷⁵ ŠKOPEC, Jaromír. Využití metody SPARO v penitenciární péči, České vězeňství, str. 18

⁷⁶ Černíková, V. Sociální ochrana

„Vzdělávání je ve vězeňském prostředí součástí socializace odsouzeného, jde o dosažení kognitivní vybavenosti osobnosti (osvojené vědomosti, dovednosti, postoje, hodnoty, normy), která se formuje prostřednictvím vzdělávacích procesů. Do vzdělávacích aktivit jsou vybírání odsouzení na základě doporučení specialistů, vlastního zájmu, schopností a délky trestu.“⁷⁷

Výchovná funkce trestu odnětí svobody se zaměřuje na specifické výchovné cíle a individuální cíle. Specifické cíle se zaměřují hlavně na projevy chování a jejich přeměnu, pokud jsou společností považovány za nežádoucí. Individuální cíle jsou zaměřeny na adaptaci a připravují odsouzeného na život po propuštění, kdy se bude muset zařadit do společnosti. Propuštění z výkonu trestu odnětí svobody může být pro odsouzeného náročná životní situace. Odsouzení jsou ve věznicích izolováni od každodenního života ve společnosti. Není proto jednoduché zařadit se zpět a vést poctivý a řádný život v mezích zákonů. V tomto ohledu je důležitá postpenitenciární péče, která pomáhá lidem po návratu z věznic do života na svobodě. „První dny po propuštění na svobodu jsou obdobím sociální rekonvalescence, kdy jedinec obnovuje sociální dovednosti, získává korektivní zkušenosti a postupně se integruje do společnosti. V této době potřebuje odbornou péči, zvláště v některých individuálních případech, neboť lehce může podlehnout negativním vlivům“⁷⁸ U propuštěných na svobodu nastupuje recidiva nejčastěji v průběhu prvního roku na svobodě. Propuštění vězňů mohou mít problémy při řešení běžných problémů, konfliktů a mohou prožívat úzkostné stavy. Pro společnost zůstává většinou kriminálníkem a není pro něj snadné znovu navázat mezilidské vztahy nebo sehnat práci.

„Ostražitost zaměstnavatelů, po delším odloučení nesnadné, někdy nemožné obnovení rodinných a osobních vztahů, celkově svízelná situace. Se stigmatem odsouzeného se jen málokomu podaří vrátit se do zaměstnání, v němž byl spokojen, neztratit blízké a přátele a po propuštění být tím, kým býval.“⁷⁹ Zaměstnavatelé mohou značně váhat s přijetím do pracovního poměru, když o místo žádá člověk, který byl ve výkonu trestu odnětí svobody za násilnou nebo majetkově trestnou činnost. Těživá finanční situace může zapříčinit, že se propuštěný opět uchýlí k trestné činnosti. Pomoci by měla postpenitenciární péče, která pomáhá propuštěným řešit jejich problémy a nelehké životní situace.

⁷⁷ Zacházení s odsouzeným s nařízenou ústavní léčbou, České vězeňství, str. 21

⁷⁸ Černíková, V. Sociální ochrana, str. 177

⁷⁹FRANK, Jan. Propuštění vězňů v pasti problémů resocializace, České vězeňství, str. 12

„Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou. Postpenitenciární péče je realizována prostřednictvím odborných poznatků a postupů obsažených v sociální práci.“⁸⁰ Sociální práce je odborná disciplína, která speciálními pracovními metodami organizuje péči o člověka na profesionálním základě. Sociální práci ovlivňuje morálka, kultura, historická tradice, zvyky a společenské hodnoty toho daného etnika. Cílem sociální práce je zvýšení kvality života všech lidí. V odborné literatuře je postpenitenciární péče většinou rozdělena do tří pojetí :

- 1) v užším smyslu
- 2) v širším smyslu
- 3) v nejširším smyslu

Postpenitenciární péče v užším smyslu je poskytována jen na základě dobrovolnosti a pouze osobám po výkonu trestu odnětí svobody ve formě sociální péče a sociální pomoci. V širším smyslu je péče povinná v rámci kontroly nad problematickými osobami, kde je riziko sociálního selhání. V nejširším pojetí je péče poskytována na základě dobrovolnosti všem pachatelům, kteří si odpykali jiný trest než trest odnětí svobody. Součástí je i tzv. raná pomoc, která se aplikuje již během přípravného trestního řízení.⁸¹

Vyhláškou MPSV č. 182/1991 Sb. dochází k transformaci postpenitenciární péče na péči kontinuální. „Systém kontinuální sociální péče vyžaduje úzkou spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby ČR s kurátory pro mládež a se sociálními kurátory obecních úřadů s rozšířenou působností nebo středisek sociální prevence. K jejímu zabezpečení je nezbytné především úzká vzájemná informovanost obou kategorií sociálních pracovníků.“⁸² Systém kontinuální sociální péče s obviněnými, odsouzenými a propuštěnými je přínosem pro společnost, protože usnadňuje návrat propuštěného vězně do komunity, ve které žil před nástupem do výkonu trestu a minimalizuje recidivu nežádoucího chování. Také se posiluje motivace a úsilí klienta integrovat se zpět do společnosti, najít si v ní své místo. „Zmírňuje a zamezuje vzniku pocitu sociální izolace, sociálního vykořenění klientů, tím, že je orientuje na udržení, posílení, další rozvíjení nebo vytváření nových – pozitivních, přínosnějších vazeb

⁸⁰ Černíková, v. sociální ochrana, str. 180

⁸¹ Černíková, v. sociální ochrana

⁸² Černíková, v. sociální ochrana, str. 182

jedinice mimo věznici.“⁸³ Do systému kontinuální sociální péče spadají lidé se závažnými sociálními problémy a s převážně nízkou kvalitou sociokulturní úrovně životního stylu. Tato práce proto vyžaduje u pracovníků určitou profesní úroveň a lidskou vyzrálost. Je to velmi potřebná a odpovědná práce vzhledem k míře pravděpodobnosti selhání klientů a naplnění regulativní a sociálně integrativní funkce ukládaných trestních sankcí.

⁸³ Černíková, v. sociální ochrana, str. 184

3. Evropská vězeňská pravidla

3.1 Historie a poslání Rady Evropy

Rada Evropy byla založena 5. května v roce 1949 podpisem Londýnské smlouvy deseti zakládajícími členskými státy. Zakládajícími členskými státy jsou Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Norsko, Švédsko a Velká Británie. Hlavní sídlo této mezinárodní organizace je ve Štrasburku v severovýchodní Francii. Rada Evropy je nejstarší politickou organizací v Evropě. V současnosti tato organizace sdružuje 47 členských států. Vatikán, Spojené státy americké, Japonsko, Kanada a Mexiko zastávají status pozorovatele nad Radou Evropy a její činností. Oficiálními jazyky celé Rady Evropy jsou angličtina a francouzština. Dne 18. září 1959 dle ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech Rada založila Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku, který hájí občany, jejichž práva a osobní svobody jsou poškozeny některým z členských států. Rozhodnutí soudu jsou závazná pro všechny členy Rady. Soudci Evropského soudu jsou zcela nezávislí a nezastupují žádný stát. Součástí soudu je i Kancelář, kde pracují právníci ze všech členských zemí. Právníci neboli soudní tajemníci pomáhají soudcům při vyřizování žádostí. Stejně jako soudci jsou soudní tajemníci nezávislí a nikoho nezastupují.⁸⁴

Všechny stížnosti mířící k Evropskému soudu musí projít přes Evropskou komisi pro lidská práva. Tato komise funguje jako filtr, který zachytí všechny formálně neplatné či právně neodůvodněné žádosti. Stížnosti, které jsou odůvodněné se pokusí komise vyřešit smírným urovnáním mezi poškozeným a příslušným státem. Pokud toto řešení selže, je vypracována zpráva s právním názorem Komise a je předána Soudu ke konečnému rozhodnutí. Pokud příslušný členský stát nebude akceptovat rozsudek Evropského soudu, bude konečné rozhodnutí předáno Výboru ministrů.⁸⁵

Hlavním cílem Rady Evropy je ochrana lidských práv, demokracie, vzdělávání a životního prostředí. Výbor ministrů, Parlamentní shromáždění a generální tajemník jsou hlavní orgány Rady Evropy. Výbor ministrů představuje společný hlas členů Rady Evropy, má oprávnění jednat a reprezentovat Radu Evropy navenek. „Parlamentnímu shromáždění připadla toliko deliberativní a iniciativní funkce, směřovaná primárně k Výboru ministrů, méně již vně Rady. Generální tajemník obdržel na základě Statutu výhradně správní a vnitroorganizační

⁸⁴ www.radaevropy.cz, 08.12.09

⁸⁵ Malenovský, J., Jílek, D., David, V. Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy

kompetence a jeho působení nemělo překročit meze administrativně technické výpomoci Výboru ministrů a Parlamentnímu shromáždění.“⁸⁶

Výbor se skládá ze zástupců všech členských zemí, kde každá země má jednoho zástupce a jeden hlas. Statut Rady Evropy určuje, že jako zástupce země by měl vystupovat ministr zahraničních věcí. Statut dovoluje i jiného alternativního zástupce, nejlépe též člena vlády. Výbor ministrů jak vládní orgán, kde je možno rovnoprávně diskutovat o přístupu jednotlivých států k problémům evropské společnosti, i kolektivní fórum, na němž se formulují celoevropské přístupy k takovým problémům. Ve spolupráci s Parlamentním shromážděním je Výbor ministrů ochráncem základních hodnot Rady Evropy a kontroluje dodržování závazků členských států. Výbor se schází zpravidla jednou ročně a zasedání probíhají podle jednacího řádu Výboru ministrů. Tato zasedání se obvykle konají v zasedacím sále Výboru ministrů ve Štrasburku. Jako rozhodovací orgán může Výbor ukončit či pozastavit členství v Radě Evropy, kontroluje plnění závazků členských zemí, uzavírá mezinárodní dohody a úmluvy. Také má možnost udělovat členským státům doporučení ohledně záležitostí, u kterých se Výbor dohodl na společných zásadách. Tato doporučení však nejsou pro členské státy závazná.⁸⁷

V květnu 1951 vyzval Výbor ministrů všechny členské země, aby ustanovily své stálé zástupce, kteří by byli v permanentním kontaktu s organizací. Většinou se jedná o zkušené diplomaty na úrovni velvyslanců. V roce 1952 Výbor ministrů rozhodl, že každý ministr může jmenovat svého zástupce. Náměstkové ministrů mají stejné rozhodovací pravomoci jako ministři. Náměstek je též obvykle stálým zástupcem daného členského státu. Náměstkové ministrů se scházejí jednou týdně v zasedacím sále a několikrát týdně ve výborech.⁸⁸

Parlamentní shromáždění, dříve poradní shromáždění, sdružuje národní parlamentní delegace. Tento orgán Rady Evropy přiděluje místa delegacím dle dvou pravidel. První pravidlo určuje minimální a maximální počet členů delegace, druhé pravidlo přiděluje místa ve shromáždění dle velikosti členského státu. Složení delegace by mělo odpovídat hlavním politickým

⁸⁶ Malenovský, J., Jílek, D., David, V. Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy, str. 154

⁸⁷ www.radaevropy.cz 06.12.09

⁸⁸ www.radaevropy.cz 06.12.09

proudím v dané zemi a dané době. Zástupci ve shromáždění nepodléhají vůli většiny ve své delegaci, ale shromažďují se dle své politické příslušnosti do jedné z transnacionálních skupin nebo zůstávají mimo jako nezávislí. „Parlamentní shromáždění se od r. 1957 schází ve srovnatelných intervalech jako národní parlamenty – na jaře, na podzim a v zimě – v sídle Rady Evropy. V létě se kromě toho schází na zasedání v některém členském státě.“⁸⁹ Nezávislost shromáždění je garantována řadou statutárních a jiných pravidel. Žádný člen shromáždění nesmí být současně ve Výboru ministrů. Jako poradní orgán spolupracuje s Výborem ministrů při přijímání nových členů do Rady Evropy a podílí se na volbě generálního tajemníka i jeho zástupce.⁹⁰

Generální tajemník stojí v čele Sekretariátu Rady Evropy. Sekretariát měl původně jen administrativně technickou funkci, ale časem získal na vážnosti. Generální tajemník má odpovědnost za strategické vedení pracovního programu, ale i rozpočtu Rady Evropy a dohlíží na každodenní běh organizace a sekretariátu. Generální tajemník je volen Parlamentním shromážděním na doporučení Výboru ministrů na dobu pěti let. Po uplynutí funkčního období může být znovu jmenován.⁹¹

Členství v Radě Evropy podléhá poměrně přísným podmínkám, což umožňuje zakládajícím státům kontrolovat rozšiřování této organizace. Podmínky pro přijetí jsou materiálně právní předpoklady a formálně právní podmínka. „Materiálně právními předpoklady jsou schopnost a vůle uchazeče dostát zásadě právního státu a principu, podle něhož každá osoba, jež podléhá jeho jurisdikci, bude požívat lidských práv a základních svobod.“⁹² Formálně právní podmínka je pozvání ke členství nejméně dvěma třetinami členů Výboru ministrů. Tomuto pozvání předchází přání kandidáta připojit se k Radě Evropy. Kandidát musí podepsat Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla podepsána 4. listopadu 1950 v Římě jako první mezinárodní právní dokument zabezpečující lidská práva.

⁸⁹ Malenovský, J., Jílek, D., David, V. Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy, str. 156

⁹⁰ Malenovský, J., Jílek, D., David, V. Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy

⁹¹ www.radaevropy.cz, 16.12.2009

⁹² Malenovský, J., Jílek, D., David, V. Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy, str. 152

„ Procedura přijetí byla obohacena v r. 1951 o povinnou intervenci Poradního shromáždění, které musí Výbor ministrů konzultovat a obdržet od něj příznivé stanovisko před vlastním aktem pozvání.“⁹³ Každý člen Rady může kdykoli vystoupit z řad členských států této organizace. Toto rozhodnutí musí ratifikovat generální tajemník a vystoupení se stane účinným až na konci běžného finančního roku. Pokud člen zásadně poruší principy právního státu nebo standardy lidských práv a základních svobod, mohou mu být uděleny sankce nebo může být z organizace vyloučen. Problémovým státům může být dočasně zastaveno právo zastoupení ve Výboru ministrů a Parlamentním shromáždění nebo mohou být vyzváni k vystoupení z organizace. Výbor ministrů může k suspenzi práva zastoupení přistoupit i v případě nedodržení finančních závazků člena Rady Evropy.

3.2 Hlavní témata Evropských vězeňských pravidel

Evropská vězeňská pravidla jsou doporučení členským státům Rady Evropy, které vydává Výbor ministrů. Doporučení se vydává s ohledem na Evropskou úmluvu o lidských právech a precedenční právo Evropského soudu pro lidská práva. Evropská vězeňská pravidla nejsou pro členské státy závazná, pouze doporučují, jak by měly státy řídit své vězeňské systémy. „ Pravidla mají sloužit jako návod, povzbuzení a směrnice těm, kteří jsou činní na všech úrovních vězeňské správy.“⁹⁴

Skládají se z několika částí. První část obsahuje základní principy zacházení s vězni a rozsah a působnost tohoto doporučení. Základní principy jsou stanoveny s ohledem na lidskou důstojnost a práva. Rozsah a působnost informují o osobách, na které se doporučení Rady Evropy vztahuje. Je zde i podmínka, která zakazuje diskriminovat někoho na základě jeho pohlaví, rasy, barvy pleti, náboženství a dalších důvodů.⁹⁵

Druhá část se zabývá výkonem trestu a jeho podmínkami. Uvádí podmínky pro příjem odsouzeného do věznice, podmínky ubytování a umístění odsouzených. Součástí jsou i hygienické nároky na prostředí a právo vězně udržovat osobní hygienu. Vězni mají nárok na odpovídající ošacení i vlastní lůžko s vhodnými vlastními lůžkovinami, které se musí pravidelně vyměňovat. Stravování ve věznicích je poskytováno s ohledem na individuální

⁹³ Malenovský, J., Jílek, D., David, V. Organizace spojených národů, Evropská společnost, Rada Evropy, str. 152

⁹⁴ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 52

⁹⁵ Evropská vězeňská pravidla

požadavky odsouzených. Zohledňuje se věk, zdravotní stav, náboženské vyznání, kulturní zvyklosti a charakter práce, kterou vězeň vykonává. Odsouzení mají také dle doporučení nárok na právní poradenství, které jim musí být zprostředkováno, pokud o něj stojí. Všichni odsouzení musí být samozřejmě seznámeni se systémem bezplatné právní pomoci, pokud v daném státě existuje. V rámci kontaktu s vnějším světem musí být vězňům umožněny návštěvy, korespondence či jiné způsoby komunikace. Práce a činnosti, které mohou vězni vykonávat jsou pokládány za pozitivní prvky vězeňského režimu, nikdy nesmí být použity jako trest. Pohyb a cvičení jsou pro odsouzené také velmi prospěšné nejen po tělesné stránce. Každý vězeň by měl mít možnost účastnit se vzdělávacích programů, ale hlavní zájem by měl být soustředěn na negramotné vězně nebo vězně s neukončeným základním či odborným vzděláním. Dále se tato část věnuje náboženským otázkám, informovanosti vězňů o svých právech a povinnostech, nakládání s majetkem vězňů, přemísťování a propuštění z věznice. Neméně důležité kapitoly se zabývají postavením žen a dětí ve věznicích a je zde i otázka cizích státních příslušníků nebo členů etnickým či jazykových skupin.⁹⁶

Třetí část zkoumá otázku zdravotní péče a zajištění ochrany zdraví vězňů. Jsou zde uvedeny doporučené podmínky pro výkon zdravotnické péče ve věznicích, nároky na zdravotnický personál a jeho povinnosti. Čtvrtá část pravidel je zaměřena na udržování pořádku a bezpečnosti ve věznicích. Rozebírá i ožehavé téma osobní prohlídky a kontroly, kde by měly být používány přísně stanovené postupy, kterými se bude řídit personál věznice při provádění prohlídek. Nejdůležitější pravidlo je, že prohlídky intimních částí těla smí provádět pouze lékař.⁹⁷

Pátá část pravidel rozebírá hlavně vedení věznice a vězeňský personál. „Povinnosti personálu obsahují více než pouhý výkon dozorčí činnosti a musí přihlížet k potřebě umožnit opětné začlenění vězňů do společnosti po vykonání trestu odnětí svobody prostřednictvím pozitivní péče a pomoci.“⁹⁸ Jsou zde uvedeny požadavky na odbornost a výcvik vězeňského personálu. Evropská vězeňská pravidla v této kapitole také uvádějí povinnosti vězeňské správy při výběru pracovníků do věznice a také povinnost informovat veřejnost o účelu vězeňství. Šestá část pravidel se zabývá kontrolami ve věznicích. Kontroly by měly provádět nejen inspekce

⁹⁶ Evropská vězeňská pravidla

⁹⁷ Evropská vězeňská pravidla

⁹⁸ Evropská vězeňská pravidla, 5. část, odst. 72.3

ze strany státních orgánů, ale také nezávislé orgány. Výsledky kontroly nezávislých orgánů by měly být zveřejněny kvůli informovanosti veřejnosti.

Sedmá část popisuje postavení vězňů, kteří ještě nebyli pravomocně odsouzeni nebo ještě nebylo rozhodnuto o jejich odvolání. Evropská vězeňská pravidla upravují postavení a zacházení s těmito vězni. Mělo by s nimi být nakládáno s ohledem na jejich důstojnost a dodržovat jejich práva. Mají právo návštěv, nosit vlastní oděv nebo alespoň oděv odlišný od pravomocně odsouzených vězňů a mají právo na setkání se svým právním zástupcem. Právní zástupce jim má pomoci při jednání před soudem. Osmá část je zejména o vězeňském režimu a jeho přizpůsobení potřebám vězňů a devátá část se týká pravidel aktualizace Evropských vězeňských pravidel.⁹⁹

3.3 Poslání Evropských vězeňských pravidel

Hlavním úkolem Evropských vězeňských pravidel je stanovení základních postupů pro všechny oblasti vězeňské správy. Jsou vypracovány tak, aby chránili lidská práva a lidskou důstojnost. Mají zamezit nelidskému a ponižujícímu zacházení s odsouzenými. Evropská vězeňská pravidla jsou vypracována se zřetelem na Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni. Tato pravidla OSN „představují minimální předpoklady, které OSN přijala jako žádoucí pro zacházení s vězni, zvláště v souvislosti s prosazováním disciplíny a užíváním nástrojů omezování svobody ve věznici.“¹⁰⁰ Vězeňská pravidla Rady Evropy nepředstavují vzorový systém, protože vězeňské systémy v mnoha zemích Evropy jsou mnohdy na vyšší úrovni než stanovují pravidla. Vězeňská pravidla by měla motivovat vězeňské správy k rozvoji a k modernějším přístupům v rámci trestu odnětí svobody. Vězeňské správy mají podle vězeňských pravidel rozvíjet a prohlubovat mezinárodní spolupráci s vězeňskými systémy v jiných zemích.

Evropská vězeňská pravidla nabádají nejen k ochraně lidských práv u vězňů, ale zabývají se i ochranou práv a zdraví personálu vězeňské služby. Věznice mají být bezpečné pro výkon povolání, nesmí být ohroženo zdraví, bezpečnost ani důstojnost zaměstnanců. Vězeňský personál by měl být na vysoké profesionální i osobní úrovni. „Před nastoupením do služby musí personál projít výcvikem týkajícím se jejich obecných a konkrétních povinností a musí

⁹⁹ Evropská vězeňská pravidla

¹⁰⁰ ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 46

absolvovat teoretické a praktické zkoušky.¹⁰¹ Pokud je ve věznici dobrý personál, který dokáže zvládat vězně a dávat jim dobrý příklad, je to také cesta ke splnění účelu trestu odnětí svobody. Vzájemný respekt je ve vztahu vězně a dozorce podle Evropských vězeňských pravidel velmi důležitý a může pomoci k ochraně zdraví a bezpečnosti vězeňského personálu. Vězeňský personál musí někdy přistoupit k použití síly nebo různých kázeňských trestů, když se vězni nechovají dle režimu věznice. Evropská vězeňská pravidla upozorňují na možné zneužití těchto situací k ponižení odsouzených. Použití síly by mělo být až na posledním místě při řešení potíží s kázní.

Všeobecně platí, že pravidla se musí aplikovat na osoby, jichž se týkají. Velmi důležitá je také zásada proti diskriminaci. „Nelze diskriminovat na základě rasy, barvy, pohlaví, jazyka, politického nebo jiného přesvědčení, národnostního nebo sociálního původu, narození, hospodářského nebo jiného postavení.“¹⁰² Musí být respektováno náboženské vyznání nebo mravní nařízení skupiny, ke které odsouzený náleží. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody by měli být propuštění vězni schopni znovu se zařadit na své místo ve společnosti. Evropská vězeňská pravidla by měla napomoci k zavedení takového režimu ve věznici, který umožní přípravu na tento návrat a zároveň umožní odsouzeným kontakt s vnějším světem. Kontakt s rodinou je pozitivní motivace pro vězně, proto by mu měl být umožněn v co nejvyšší míře. Rodina je základ státu a jako taková by měla být zachována i ve vězeňských podmínkách.

3.4 Porovnání s vězeňstvím v ČR

Česká republika se v rámci Evropské Unie angažuje v ochraně lidských práv a podpoře demokracie. Pokyny Evropské Unie v rámci lidských práv se řídí dokumenty mezinárodních organizací, které působí v záležitostech ochrany lidských práv a svobod. Mezi tyto dokumenty patří mimo jiné také Evropská vězeňská pravidla Rady Evropy a Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni.¹⁰³

Zatímco vězeňské systémy vyspělých evropských zemí se po celá desetiletí nepřetržitě vyvíjely, český vězeňský systém se musel zásadně transformovat v relativně krátké době. „Transformace vězeňství, jejímž teoretickým základem byla Koncepce českého vězeňství

¹⁰¹ Evropská vězeňská pravidla, 5. část, odst. 81.1

¹⁰² ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana, str. 52

¹⁰³ www.mzv.cz, 20.2.2010

přijata v roce 1991, využila plně výhody nechat se inspirovat zahraničními modely, vyhnout se chybám a omylům a případně zkrátit některé vývojové etapy.“¹⁰⁴ Byl vytvořen legislativní rámec, organizační a částečně také materiální podmínky. Rutinní výkon trestu, který byl dosud založený na organizování života ve vězení, byl překonán, stejně jako počáteční problémy s procesem humanizace.

Vězeňský systém by měl být posuzován jako odraz demokratických hodnot společnosti, přestože věznice, jako instituce, nejsou v popředí zájmu naší společnosti. Způsob zacházení s odsouzenými vyjadřuje i vztah společnosti k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám. Vězeňský systém je však třeba stále rozvíjet a zdokonalovat, protože ani ostatní státy v Evropě neusínají na vavřínech. Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy lze považovat za dobré východisko pro další vývoj našeho systému vězeňství. Evropská vězeňská pravidla jsou však zaměřena hlavně na ochranu lidských práv a lidské důstojnosti. Český vězeňský systém by se měl dále rozvíjet i v ostatních tématech výkonu vězeňství.¹⁰⁵

¹⁰⁴ www.vscr.cz, 20.2.2010

¹⁰⁵ www.vscr.cz, 21.2.2010

4. Vlastní šetření

4.1 Výsledky vlastního šetření

V zásadě se Evropská vězeňská pravidla a Vězeňství v České republice shodují, ale v některých tématech pravidel můžeme nalézt řadu odlišností od našeho systému vězeňství. Evropská vězeňská pravidla uvádějí, že s osobami zbavenými svobody musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a život ve vězení by se měl co nejvíce blížit životu na svobodě. Naproti tomu vězeňský systém ČR více upřednostňuje ochranu společnosti před svobodou odsouzeného ve věznici, ale neupírá jim ochranu jejich práv a lidské důstojnosti. Vězeňský systém ČR i pravidla dávají důraz na opětovné zařazení odsouzeného do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dle Evropských vězeňských pravidel se při příjmu do vězni mají zaznamenat i „veškerá viditelná zranění a stížnosti na předchozí špatné zacházení,¹⁰⁶ což náš vězeňský systém neuvádí. Provádí se jen osobní prohlídka a vyšetření se zřetelem na hygienu a protiepidemická opatření.¹⁰⁷

Evropská vězeňská pravidla požadují, aby byli odsouzení umístěni v zařízení co nejbližší jejich bydliště. Náš vězeňský systém k této podmínce pouze přihlíží a důraz dává hlavně na druhy programů zacházení s odsouzenými realizované v jednotlivých věznicích. Ubytování vězňů dle pravidel musí respektovat lidskou důstojnost a potřebu soukromí. Mimo plošné výměry místností a počtu metrů krychlových vzduchu na osobu, požadují Evropská vězeňská pravidla také dostatek denního světla a čerstvého vzduchu v místnostech, kde vězni pobývají. Dále se ubytování vězňů týká i podmínka, že „v národní legislativě musí být zakotveny mechanismy, jimž se zajistí, že tyto minimální požadavky nebudou nedodržovány v důsledku přeplnění věznic.“¹⁰⁸ Naproti tomu vyhláška 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody takové umístění z důvodu přeplnění věznic umožňuje.¹⁰⁹

Téma osobní hygieny je pro většinu lidí velmi podstatné a ve vězení by tomu tak mělo být obzvlášť. Pokud jsou odsouzení nuceni setrávat v blízkosti několika dalších odsouzených, může být tělesný zápach spoluvězňů velkým problémem, který vyvolává neshody. Naše legislativa umožňuje vězňům koupání nejméně jednou týdně, naproti tomu Evropská vězeňská pravidla doporučují denní koupání či sprchování v zájmu všeobecné hygieny. „Vězni

¹⁰⁶ Evropská vězeňská pravidla, 2. část, odst. 15.1 e)

¹⁰⁷ Zákon č.169/1999 Sb.

¹⁰⁸ Evropská vězeňská pravidla, 2. část, odst. 18.4

¹⁰⁹ Vyhláška 345/1999 Sb.

musí dodržovat osobní hygienu a udržovat své ošacení i prostory pro spaní v čistotě a pořádku.¹¹⁰

Dodržování hygienických podmínek je důležité i při přípravě stravy pro odsouzené. Evropská vězeňská pravidla uvádějí, že strava musí být připravována individuálně na potřebách vězňů. Je třeba brát v potaz jejich věk, zdravotní stav, náboženské přesvědčení nebo i náročnost vykonávané práce. Vyhláška 345/1999 Sb. uvádí, že „odsouzenému, který vzhledem ke svému založení nebo přesvědčení nechce akceptovat běžné stravovací zvyklosti, se umožní pořizovat na vlastní náklady doplňkovou stravu, umožňují-li to podmínky ve věznici.“¹¹¹

Právo návštěv má umožnit vězňům styk s vnějším světem. Dle legislativy o vězeňství návštěvy podléhají jasným pravidlům, které musí dodržovat jak odsouzení, tak návštěvy. Při návštěvách se musí účastníci setkání chovat slušně a ohleduplně k ostatním v místnosti vyhrazené pro návštěvy. Odsouzení i návštěvníci jsou předem seznámeni s pravidly, která musí v průběhu návštěvy dodržovat. Naproti tomu Evropská vězeňská pravidla se zaměřují hlavně na potřeby vězně. Komunikace a návštěvy musí být umožněny co možná nejčastěji, aby odsouzení mohli udržovat a rozvíjet rodinné vztahy. „Vězeňská správa musí napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomuto účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu.“¹¹² Návštěvy se nemusí týkat pouze rodinných příslušníků. „V zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu lze odsouzenému povolit návštěvu jiných než blízkých osob. Ředitelé věznic mohou ve zvlášť odůvodněných případech povolit návštěvu mezi odsouzenými, kteří jsou blízkými osobami.“¹¹³ Vězni také musí mít možnost získávat informace o dění ve veřejných záležitostech prostřednictvím nákupu periodik, knih, poslechem rádia či sledováním televizních přenosů.

Součástí programu zacházení s vězni je zařazení odsouzených do pracovních činností. Vyhláška 345/1999 uvádí, že „odsouzený je zařazen do práce rozhodnutím ředitele věznice, a to zpravidla na základě doporučení odborných zaměstnanců.“¹¹⁴ Doporučení Rady Evropy v tomto bodě uvádí, že odsouzení by měli mít možnost vyjádřit své přání ohledně pracovního

¹¹⁰ Evropská vězeňská pravidla, 2. část, odst. 19.5

¹¹¹ Vyhláška 345/1999 Sb., § 16 (2)

¹¹² Evropská vězeňská pravidla, 2. část, odst. 24.5

¹¹³ www.vscr.cz, 21.2.2010

¹¹⁴ Vyhláška 345/1999 Sb., § 41 (1)

zařazení. Práce by měla odsouzené motivovat a umožňovat jim zvýšení schopnosti vydělávat si na živobytí i po propuštění z výkonu trestu.

Další součástí programu zacházení ve věznicích je vzdělávání odsouzených. Evropská vězeňská pravidla trvají na tom, že každá věznice by měla usilovat o to, aby měli všichni odsouzení přístup ke vzdělávacím programům, které budou uspokojovat jejich individuální potřeby a ambice ve vzdělávání. Zvláštní důraz se klade na negramotné vězně nebo vězně s neukončeným základním nebo odborným vzděláním. U nás se vzdělávání odsouzených zprostředkovává prostřednictvím odloučených pracovišť středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Je také kladen důraz na to, aby nebylo patrné, že vzdělání odsouzených bylo získáno ve výkonu trestu odnětí svobody.¹¹⁵

Všichni odsouzení by měli mít nárok na odpovídající zdravotní péči. Zdravotní péče je poskytována převážně v areálu věznice, ale pokud „zdravotní stav obviněného nebo odsouzeného vyžaduje zdravotní péči, kterou není možno zajistit ve věznici a výkon trestu nelze přerušit, poskytně se mu ve zdravotnickém zařízení mimo věznici.“¹¹⁶ Vězeňská služba je povinna informovat rodinné příslušníky o závažném zdravotním stavu nebo úrazu odsouzeného a to neprodleně. Evropská vězeňská pravidla se v otázce zdravotní péče soustředí na spolupráci zdravotní péče ve věznicích s veřejným zdravotnictvím, protože odsouzení musí mít k dispozici veškeré nezbytné lékařské, chirurgické nebo psychiatrické služby.¹¹⁷

Naše legislativa v otázkách pořádku ve věznicích trvá na zachování zásad slušného chování. „V prostorách věznice a v osobních věcech jsou odsouzení povinni udržovat pořádek a čistotu odpovídající hygienickým normám.“¹¹⁸ Bezpečnost a volný pohyb odsouzených v prostorách věznice se odvíjejí od typu věznice, kde se výkon trestu odehrává. Oproti tomu vězeňská pravidla Rady Evropy v otázce bezpečnosti a pořádku trvají pouze na omezujících opatřeních v nezbytné míře. Omezující opatření musí být uplatňována pouze vůči jednotlivci, nikoli vůči skupině odsouzených. Při dodržování pořádku se uplatňují kázeňské tresty, které mohou být uplatněny pouze v případě vyčerpání jiných prostředků k nápravě kázně.

¹¹⁵ Evropská vězeňská pravidla, Vyhláška 345/1999 Sb.

¹¹⁶ www.vscr.cz, 21.2.2010

¹¹⁷ Evropská vězeňská pravidla

¹¹⁸ Vyhláška 345/1999 Sb., § 48 (1)

„Kdykoli je to možné, musí vězeňská správa pro řešení sporů s vězni a mezi vězni využívat institutu narovnání a mediace.“¹¹⁹ To tedy znamená, že se spory mají řešit pokojně, dohodou. Při použití síly a donucovacích prostředků pravidla uvádějí, že nesmí být použity, pokud nebyly vyčerpány všechny prostředky k urovnání sporu či vyhrocené situace.

Ostatní části Evropských vězeňských pravidel se vcelku shodují s legislativou ČR v záležitosti vězeňské správy. Evropská vězeňská pravidla na všechny součásti vězeňského systému nahlížejí z pohledu ochránce lidských práv a lidské důstojnosti.

4.2 Návrhy a opatření v dané oblasti

Evropská vězeňská pravidla jako doporučení rady Evropy splňují hlavně zásadu ochranu lidských práv a svobod. Mají za úkol mimo jiné i přispět k dodržování bezpečnosti a pořádku ve věznicích. Dodržování jejich zásad a pokynů ve vězeňství zaručuje odsouzeným veškerá možná práva a svobody. Omezení a donucovací prostředky doporučují jen v nezbytných případech a pouze pod kontrolou nadřízených orgánů vězeňské správy. Odsuzují jakoukoli diskriminaci na základě rasy, vyznání, pohlaví či příslušnosti k etnické nebo jiné menšině. Trest odnětí svobody má sloužit hlavně k nápravě odsouzeného a k jeho opětovnému zařazení do společnosti. Je zde kladen důraz na rodinné vazby odsouzených, jejich zájmy a individualitu ve všech směrech lidské existence. Samozřejmě se zabývají i otázkou bezpečnosti personálu věznic, protože i věznice by měla být místem, kde je možno bezpečně vykonávat povolání.

Naše legislativa v otázkách výkonu trestu odnětí svobody není tolik zaměřena na ochranu lidských práv. Domnívám se však, že ochrana lidských práv a lidské důstojnosti je v našich vězeňských zařízeních zastoupena dostatečně, ale nikdy není nic tak dokonalé, jak se zdá. Je vždy co zlepšovat a rozvíjet. V kontextu Evropských vězeňských pravidel je jistě nutné doplnit legislativu v rámci ochrany lidských práv. Nemělo by to ale být na úkor bezpečnosti a pořádku ve věznicích. Ve věznicích typu s dohledem a dozorem je myslím svoboda odsouzených dostatečná a není třeba ji dále rozšiřovat. Ohledně věznic typu s ostrahou a zvýšenou ostrahou by měla být otázka svobody odsouzených posuzována individuálně na jejich výsledcích v programu zacházení. Každý se může napravit, ale nesmíme zapomínat, že

¹¹⁹ Evropská vězeňská pravidla, 4. část, odst. 56.2

trest odnětí svobody by měl zůstat především trestem za provinění, kterého se odsouzený dopustil. Trestným činem se provinil porušením práv jiné osoby a ohrozil tím společnost, vězení by ho mělo nejen napravit, ale také odradit od dalšího porušování zákonů.

4.3 Závěrečné úvahy

Legislativa České republiky ohledně výkonu vězeňství má jistě co zlepšovat. Měla by se dále rozvíjet a provádět výzkumy v oboru vězeňství. Doporučení Rady Evropy jsou dobrým východiskem pro rozvoj a zdokonalování postupů a pravidel zacházení s vězni. Evropská vězeňská pravidla by měla být aplikována na náš vězeňský systém, ale pouze s ohledem na potřeby a ochranu naší společnosti. Svoboda a zachování lidských práv ve věznicích s sebou může nést rizika vůči ostatním občanům České republiky. Určitá míra svobody ve vězeňských zařízeních by měla být privilegium určené jen těm odsouzeným, kteří se chovají řádně a mají snahu se napravit. Je však otázkou nakolik své snažení myslí upřímně a vážně. Často se stává, že odsouzení po propuštění pokračují v trestné činnosti, protože je výkon trestu dostatečně nenapravitel. Personál věznic není všemocný a může se stát, že přes veškerou snahu se propuštěný vězeň vrátí do výkonu trestu odnětí svobody. Ovšem za předpokladu, že se nechá chytit a usvědčit.

Vězeňská služba České republiky by měla dále spolupracovat nejen s mezinárodními organizacemi, ale také s vězeňskými systémy cizích zemí. Nikdy není pozdě naučit se něco nového nebo předat své zkušenosti dalším státům. Nejen Rada Evropy se angažuje v otázkách vězeňství a ochrany lidských práv a svobod. Je třeba brát v potaz směrnice a nařízení Evropské Unie či se řídit pravidly Organizace spojených národů. Také tyto organizace mají hodně co říci nejen evropským státům.

Myslím, že Evropská vězeňská pravidla by se měla znovu aktualizovat. Je nutné se neustále přizpůsobovat novým trendům a výzkumy v oboru vězeňství ve světě. Neustále se objevují nové aspekty a metody ve výkonu trestu odnětí svobody, které se v rámci doporučení Rady Evropy snáze dostanou ke všem členským státům této organizace.

Pro plné uplatnění Evropských vězeňských pravidel nejsou v České republice podmínky. Naše věznice jsou přeplněné z důvodu nedostatečné kapacity a zastaralé. Není ani dostatek

financí na obnovu a rozšíření prostor. Myslím, že v době hospodářské krize, kdy stát šetří každou korunu, je větší změna v systému vězeňství neuskutečnitelná.

Závěr

Problematika vězeňství je závažné téma, kterému se běžní lidé téměř nevěnují, pokud se ve sdělovacích prostředcích neobjeví kauza, která je nějakým způsobem zaujme. Jelikož v České republice není povolen trest smrti, je trest odnětí svobody nejčastěji udělovaným trestem pro závažné trestné činy. Trest odnětí svobody má nejen ochránit společnost před pachateli trestných činů, ale má také odsouzeného napravit a pokud možno připravit na návrat do života na svobodě.

Věznice by měla být místem, kde si vězni odpykávají svůj trest a zároveň místo, kde se mohou dále vzdělávat, věnovat se práci a svým zájmům. Neměli by zde být ponižováni a nepřiměřeně trestáni. Pokud jde o lidská práva a jejich prosazování, je věznice poněkud problematické zařízení. Je obtížné stanovit hranice práv a svobod, aby se věznice nestala hotelem s organizovaným zábavním programem. Je jasné, že v dnešní době jsou lidská práva velmi citlivým tématem a jejich prosazování je velmi důležité. Na druhé straně je důležité si uvědomit, že pokud někdo spáchá trestný čin, ohrozí tím společnost a práva svých spoluobčanů. Každý člověk má svá základní práva, mezi která patří mimo jiné i právo na život. Je otázkou, na jaká práva má nárok člověk, který jinému upřel již zmíněné právo na život a jeho klidné prožití.

Mezinárodní organizace se snaží o prosazení zákazu trestu smrti. Není ale někdy trest smrti na místě? V USA je trest smrti stále relativně běžná záležitost. Spojené státy americké za to často sklízí kritiku od mezinárodních organizací, ale já si nemyslím, že by byl trest smrti veskrze špatná možnost. Vrah upře své oběti nebo obětem právo na život, ale o své vlastní právo nepřijde. Je chráněn mezinárodními organizacemi a odpykává si svůj trest v relativně pohodlných prostorách věznice.

To nezní moc spravedlivě, ale prosazování lidských práv je asi přece jen důležitější než fatální potrestání pachatelů závažných trestných činů. Pokud bude Česká republika dále prosazovat dodržování lidských práv, může to být jen ku prospěchu v celosvětovém měřítku. Můžeme jít příkladem zemím, kde na dodržování lidských práv nedbají a kde jeden lidský život neznamená téměř nic.

Literatura

Monografie:

BLAHOŽ, Josef. Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva, Praha, ASPI, 2005, ISBN 80-7357-073-4

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. Sociální ochrana, Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, ISBN 978-80-7380-138-0

ČESKO, Úřad vlády, Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008, Praha, Úřad vlády České republiky, 2009, ISBN 978-80-87041-95-6

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Moderní psychologie pro právníky, Praha, Grada, 2008, ISBN 978-80-247-2207-8

Evropská vězeňská pravidla, Praha : Vězeňská služba ČR, 2006, příloha časopisu České vězeňství č. 1/2006, ISSN 1213-9297

FIRSTOVÁ, Jana. Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti, České vězeňství, 2008, roč. 16, č. 2, s. 23 – 27, ISSN 1213-9297

FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v českých dějinách, Praha, Rybka, 1999, ISBN 80-86182-91-6

FRANK, Jan. Propuštění vězni v pasti problémů resocializace, České vězeňství, 2008, roč. 16, č. 2, s. 12 – 15, ISSN 1213-9297

FOUCAULT, Michel. Dohlížet a trestat, Praha, Dauphin, 2000, ISBN 80-86019-96-9

HENDRYCH, D. a kol. Právníký slovník, Praha, C.H. Beck, 2001, ISBN 80-7179-360-4

MALÁ, Drahomíra. Vězeňství po Česku, Tišnov, Sursum, 2003, ISBN 80-7323-062-3

MALENOVSKÝ, J., JÍLEK, D., DAVID, V. Organizace Spojených Národů, Evropská Společenství, Rada Evropy, Brno, Masarykova univerzita, 1992, ISBN 80-210-0500-9

MAŘÁDEK, Vladimír. Lexikon klíčových pojmů z penologie, Opava, Vavrla Pavel, 2000, ISBN 80-238-6731-8

ŠKOPEC, Jaromír. Využití metody SPARO v penitenciární péči, České vězeňství, 2004, roč. 12, č. 6, s. 18 - 20, ISSN 1213-9297

Zacházení s odsouzeným s nařízenou ústavní léčbou, České vězeňství, 2008, roč. 16, č. 3, s. 20 - 22, ISSN 1213-9297

Legislativa:

Zákon České národní rady č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží ČR

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 345/1999 Sb. – Řád výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Internetové zdroje:

www.vscr.cz

www.radaevropy.cz

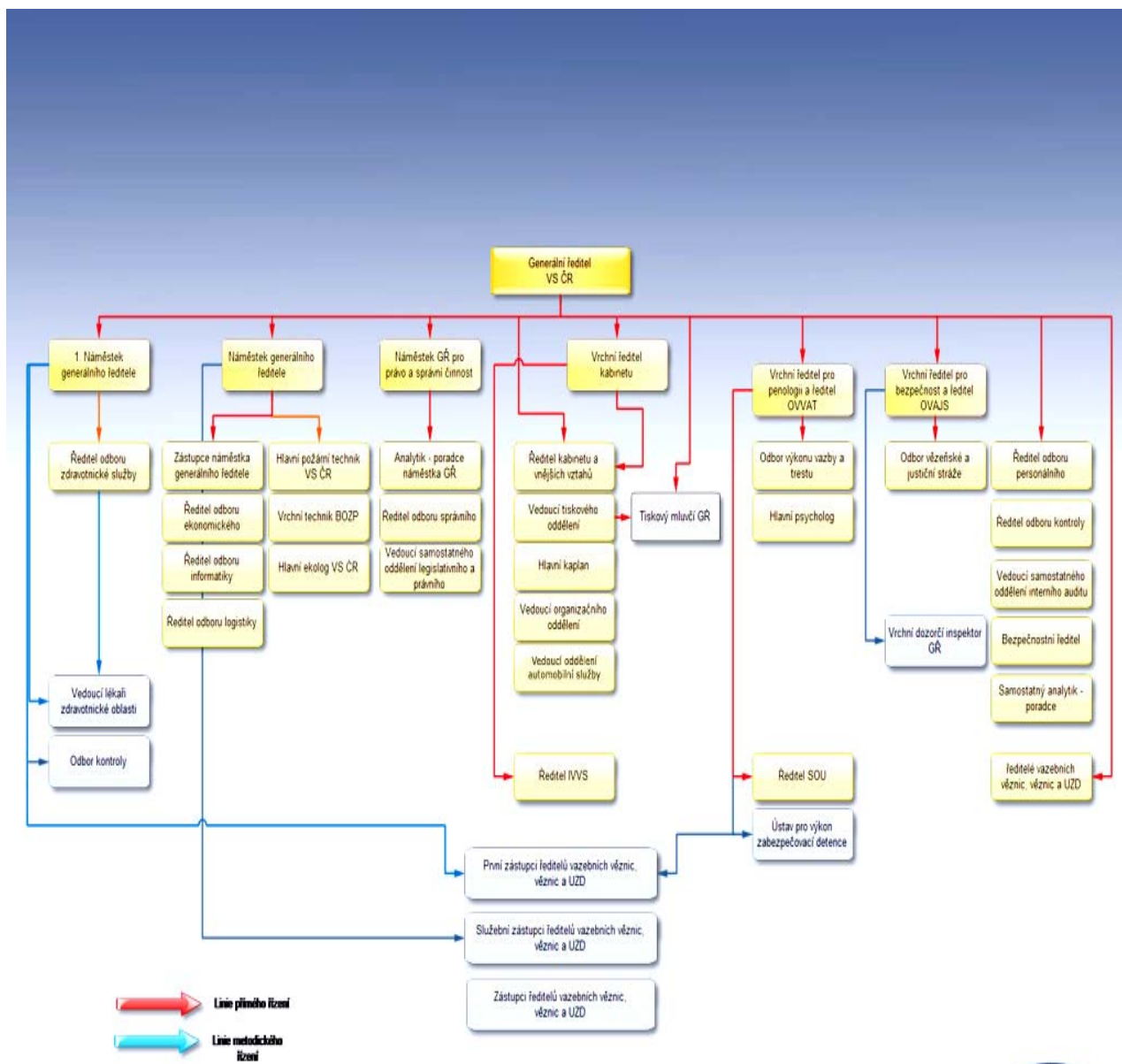
www.trestni-rizeni.com

www.mzv.cz

www.epravo.cz

Přílohy

Organizační struktura Vězeňské služby ČR

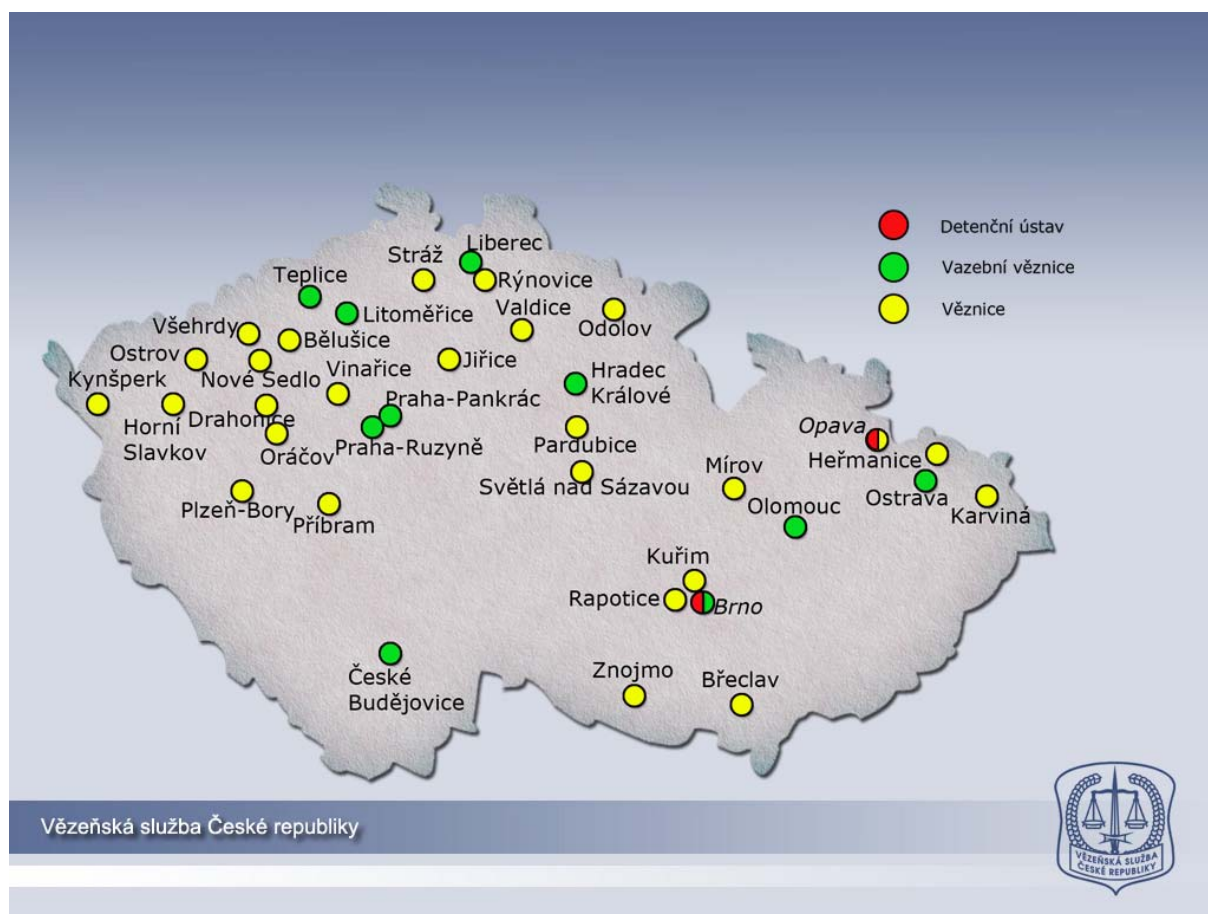

Vězeňská služba České republiky

Zdroj : www.vscr.cz, 23.02.2010

MAPA ČR – vazební věznice, věznice a detenční ústavy

Zdroj : www.vscr.cz, 23.02.2010

Členské státy Rady Evropy

Albánie	Andorra
Arménie	Ázerbajdžán
Belgie	Bosna a Hercegovina
Bulharsko	Černá Hora
Česká republika	Chorvatsko
Dánsko	Estonsko
Finsko	Francie
Gruzie	Irsko
Island	Itálie
Kypr	Lichtenštejnsko
Litva	Lotyšsko
Lucembursko	Maďarsko
Malta	Moldavsko
Monako	Německo
Nizozemsko	Norsko
Polsko	Portugalsko
Rakousko	Řecko
Rumunsko	Rusko
San Marino	Slovenská republika
Slovinsko	Španělsko
Srbsko	Švédsko
Švýcarsko	Turecko
Ukrajina	Velká Británie

Zdroj : www.radaevropy.cz, 24.02.2010